

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Dana Bláhová

**Literární tvorba Ilji Hurníka a její využití ve výuce
českého jazyka a literatury na základní škole**

Olomouc 2021

vedoucí práce: doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury.

V Olomouci 9. 12. 2021

.....

Dana Bláhová

Děkuji tímto doc. PhDr. Vlastě Řeřichové, CSc., za podnětné rady a cenné konzultace při psaní této diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1. Vymezení a charakteristika oblastí tvorby Ilji Hurníka užitečných pro výuku českého jazyka v základní škole	8
2. Ilja Hurník – život a vývoj osobnosti	10
2.1. Rodina, dětství a literární začátky	10
2.2. Praha – hudební dráha, texty k vlastním skladbám	11
2.3. První politický odsun z hudebního působení po únoru 1948	12
2.4. Vstup do literatury	13
2.5. Druhý politický odsun z hudebního působení po srpnu 1968	14
2.6. Období po listopadu 1989	14
2.7. Shrnutí	15
3. Klíčové momenty, vlivy a zajímavosti v životě literáta a pedagoga Ilji Hurníka	16
3.1. O váhách a zvažování	16
3.2. Tragický hrdina s morálním apelem	16
3.3. Syn kantora	17
3.4. Za vším hledej ženu	18
3.5. Víra a třetí strážce	18
4. Trojí umění (hudba, kompozice, literatura)	20
4.1. Skladatel, který se vetřel do literatury	20
4.2. Prolínání múz	21
5. Charakteristika vybraných knih (pro výuku literatury a slohu na základní škole a oblasti jejich využití)	23
5.1. Jak se hraje na dveře	23
5.2. Sláva, jsi umělec	24
5.3. Trubači z Jericha	24
5.4. Proč pláče Metuzalém	24
5.5. Kapitolské husy	25
5.6. Dětství ve Slezsku	25
5.7. Lístky vavřínové	26

5. 8. Vrbová píšťalka.....	26
5. 9. Notýsky	26
6. Přínos pro učitele – pedagogika podle Hurníka.....	28
6. 1. Pro popularizaci literární výchovy	28
6. 2. Pedagogika podle Josefa Hurníka očima Ilji Hurníka	30
6. 3. Jak mluvíme doma a (důsledky) ve škole.....	32
6. 4. Pro výuku slohu.....	33
7. Náměty k využití vybraných literárních děl Ilji Hurníka na 2. stupni ZŠ	36
7. 1. Sloh a komunikace	36
7. 1. 1. Redundantní slova - <i>Rétorika</i>	36
7. 1. 2. Motiv a téma (Práce s motivy) - <i>Malá učebnice hudebních forem</i>	37
7. 2. Komunikace.....	42
7. 2. 1. Dialog - <i>Řeči rodinné a Schodiště</i>	42
7. 2. 2. Monodialog - Schodiště.....	48
7. 2. 3. Monolog - Schodiště.....	49
7. 3. Umělecký přednes	50
7. 3. 1. Kritéria přiměřených textů pro žáky ZŠ k recitaci	50
7. 3. 2. Vhodné příklady textů pro dětskou recitaci z díla Ilji Hurníka	53
7. 4. Pracovní list pro práci s žáky na literární výchově.....	59
Závěr.....	62
Zdroje	64

Úvod

V rámci této diplomové práce se budu zabývat literárním dílem Ilji Hurníka a výběrem z jeho knih, které využijeme nejen jako náměty pro práci s literárním textem v literární výchově, ale též k výuce slohu a komunikace a také jako texty vhodné pro recitaci především na 2. stupni základních škol. Cílem celé práce bude zhodnotit přínos literárního díla Ilji Hurníka pro výuku českého jazyka a literatury. Primárními prameny jsou vybraná literární díla Ilji Hurníka, která ve výuce používám. K výběru daného tématu mne motivovala osobnost Ilji Hurníka, jehož jméno je známější v hudebních oborech, zatímco jeho literární odkaz už tak známý není. Jeho dílo mne provázelo celým životem a vnášelo naději a klid do těžkých chvil. Mojí snahou tedy bude představit co možná různorodé možnosti využití vybraných děl Ilji Hurníka, a také se pokusit o co nejzajímavější pohled na jeho osobnost z hlediska pedagogiky.

Práci uvedu kapitolou Vymezení a charakteristika oblastí tvorby Ilji Hurníka užitečných pro výuku českého jazyka v základní škole, kde vymezím svůj výběr z Hurníkova díla pro tuto práci a pokusím se charakterizovat, kterými oblastmi jeho tvorby se budu zabývat a proč.

Ve druhé kapitole představím život a vývoj osobnosti Ilji Hurníka se zvláštním zřetelem na literaturu. To znamená, Hurníkovy velké úspěchy hudební jen co nejkratším způsobem zmíním v kontextu života a vývoje bez ohledu na to, co znamenaly v hudebním světě.

Pro třetí kapitolu jsem vybrala momenty, a zajímavosti, které považuji za klíčové z hlediska pochopení Hurníkovy osobnosti.

Ve čtvrté kapitole se nevyhnu konfrontaci vlivů hudebních na literární a kompoziční a jejich vzájemné vztahy.

V páté kapitole stručně představím vybraná díla inspirativní pro práci na základní škole a oblasti jejich využití pro výuku českého jazyka. Nečiním si nárok zhodnotit z tohoto hlediska celý záběr Hurníkova slovesného díla, ale pouze to, co považuji za zajímavé a mám ve výuce vyzkoušené.

Šestá kapitola bude věnována nám, učitelům českého jazyka. Přináším zde inspirativní podněty Hurníkova přínosu v oblasti popularizace, náhled do výuky jeho otce, zamyšlení

nad vývojem komunikace v dnešních rodinách a rovněž inspirativní svědectví Hurníkova žáka, jakým způsobem učil na konzervatoři skladbu.

Sedmá kapitola je praktická, obsahuje různorodé náměty pro práci s dětmi na vybraných Hurníkových textech.

V závěrečné kapitole shrnuji Hurníkův odkaz a identifikuji zásadní přednosti Hurníkova literárního díla pro výuku českého jazyka a literatury na základní škole, které jsem v této práci shledala.

Také si dovoluji zmínit zásadní skutečnost, která v části 7. 2 a 7. 3 ovlivní podobu této práce. Z praktických důvodů lepší přehlednosti textu v ní obměním způsob citování. Učiním to za účelem vyhnout se zdvojenému užívání uvozovek, které by narušily přehlednost textu. Přímé citace zde budou psány kurzívou bez uvozovek, které zachovám pouze v případech výskytu v primárním citovaném zdroji. Kurzívu dále užívám pro označení názvů děl a jejich částí, a to napříč celou prací.

1. Vymezení a charakteristika oblastí tvorby Ilji Hurníka užitečných pro výuku českého jazyka v základní škole

Ilja Hurník zatím nepatří ke všeobecně známým literárním autorům. Jeho jméno bývá spíše v povědomí pedagogů hudební výchovy – přinejmenším Orffovu školu, na české podmínky aplikovanou ve spolupráci s Petrem Ebenem, zná snad každý hudební pedagog. Je tedy širší veřejnosti známý jako osobnost ze světa hudby, zde tkví těžiště většiny jeho prací. Že i tato většina velice souvisí s literaturou, to už není tolik patrné. Vlastní texty písní, sborových skladeb, oratorií, kantát, libret k operám – to vše jsou i literární díla, ačkoli jsou součástí děl hudebních. Nepochybně k tomu přispívá i fakt, že byl odmalička věrný hudební profesi, a literatura mu byla vítaným aktivním odpočinkem, koníčkem, k němuž odbíhal ze své hudební profese. Teprve když byl jako profesionální klavírista a skladatel odsunut a napadán socialistickými stranickými kolegy, stala se mu literatura alternativním zaměstnáním, stejně jako hudební pedagogika.

Zmíněná proslulost v hudebních kruzích by však neměla žádným způsobem umenšovat jeho popularitu v literatuře. Málakterý český či světový autor dokáže napsat a vydávat po deset let ročně jednu knihu za druhou, přičemž se jedná o knihy téhož žánru, aniž by se vyčerpal a kvalitativně poklesl. Zvláště když se jedná o velice stručný a zhuštěný styl takzvané „short story“. Tím se rozumí *„kterákoliv krátká próza v protikladu k románu – tedy nejen povídka v úzkém slova smyslu, ale také příbuzné krátké a střední žánry jako novela, pohádka, pověst a další. Protože v tomto smyslu zůstává povídka nevyomezenou a nedefinovanou, může „chameleonsky“ nabývat různorodých podob, přičemž veškeré úvahy se pokoušejí pouze o zachycení přirozených tendencí vyplývajících z krátkosti (jako zaměření na jedinou dějovou linii či omezený záběr), nikoliv závazných rysů.“* (Mocná 2004, s. 515)

Přehlížíme-li veškeré Hurníkovu literární dílo jako literaturu vhodnou pro děti a mládež, shledáme je z větší části neintencionální. Proč je tedy doporučuji k výuce českého jazyka na základní škole? Pokusím se v následujících kapitolách co možná nejrozmanitějším způsobem poukázat na přednosti jeho literatury, kde jen zdánlivě je hlavním tématem hudba. Ta hudba tam více či méně opravdu je, ale téměř vždy jako zástupný symbol či příklad pro umění jako celek. Nejenže se dá zaměnit za jakýkoli jiný obor umění, ba je možné ho aplikovat na odvěkou touhu člověka po harmonii, která nesouvisí zdaleka jen s harmonií jako hudebním pojmem. Možná právě proto Miloš Horanský jde ještě dále: *„zařadil bych jeho knížky do humanitní výchovy na základních školách.“* (Horanský 1995, s. 97) A to neznižují všechny literární kvality jeho díla: stylová vytríbenost, laskavý humor,

shovívavá moudrost a pochopení pro lidské slabosti, o nichž ostatně bude řeč v následujících kapitolách, a které je přímo předurčují jako literaturu z mnoha hledisek vhodnou právě pro žáky 2. stupně základní školy, na něž je tato práce zaměřena především.

Ve své diplomové práci se tedy soustředím na Hurníkova díla literární, na Hurníka jako osobnost literární a pedagogickou, a co nejstručněji budu zmiňovat Ilju Hurníka jako osobnost ze světa hudby, kromě míst, kde to kontext vyžaduje. „*Naše století nepřeje uměleckým typům renesanční všestrannosti. Táhne spíš ke specializaci, často až nezdravé, a tím i málo produktivní. Jestliže Ilja Hurník sladil ve své osobě tři umělecké disciplíny, byť vzájemně si příbuzné a blízké, vymodeloval tím dostatečně zřetelně svůj profil. Je někdy těžké rozhodnout, který obor je dominantní: natolik se klavírní, skladatelská a literární činnost navzájem prolínají a ovlivňují.*“ (Mlejnek 1995, s. 51-52)

Z Hurníkova literárního díla, kromě autorských pohádek, bajek a příběhů pro nejmenší, vybírám především z jeho povídkových souborů, jež nejsou záměrně určeny dětem a mládeži, ale lze z nich mnohé povídky pro děti a mládež úspěšně použít. Jsem nucena s lítostí rezignovat na jeho hudebně dramatická díla, protože zde odtrhávat složku literární a dramatickou od hudební skutečně nedává smysl, natolik jsou vzájemně provázané a jedna složka umocňuje druhou. Předsevzala jsem si obhájit Hurníka především jako osobnost literární, takže tím i můj výběr končí. Jeho rozsáhlejší díla: *Mokřice* či *Cesta s motýlkem* pro nehudebně zaměřenou veřejnost pokládám za díla příliš specifická a *Mokřici* krom toho pro všechny místy až černý humor přece jen pro děti poněkud složitou a nepřehlednou.

2. Ilja Hurník – život a vývoj osobnosti

2.1. Rodina, dětství a literární začátky

Ilja Hurník se narodil roku 25. listopadu 1922 ve slezské vsi Porubě, dnes ostravské čtvrti, zemřel 7. září 2013 v Praze.

Vyrůstal v kantorské rodině v Porubě. Jeho dědeček, „*pan řídící Josef Bárta se svými devíti dětmi, vesměs muzikanty-samouky, tu pořádal večírky, na nichž vystupoval sbor, smyčcové kvarteto, ... kapela ..., nejstarší z dětí, Miloslava režírovala jedno divadlo za druhým. Miloslava se provdala za učitele Josefa Hurníka ze sousední Vřesiny. Jejich syn dostal jméno Ilja, které si otec, legionář, přivezl z Ruska.*

Chlapec vyrůstal v prostředí, kde se pořád něco dělo, vymýšlelo, tvořilo. ...

Při vši činorodosti rodičů se však dostalo synovi láskyplné péče.“ (Jitka Němcová 1995, s. 10)

Ilja Hurník vstoupil do literatury již v pěti letech. Vymyslel báseň s tvrdým morálním apelem v refrénu:

Nezabiju dobroděje,

ale bodnu do zloděje.

(Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 103)

Morální, hrdinské až tragické literární zaměření v Iljově dětské tvorbě převládá i poté, co do domácnosti Hurníkových přibyl klavír. V šesti letech na něj porubský školák zahraje svou první skladbu s textem *Květinka už nežije* a přibývají i další s názvy ještě tragičtějšími: *Mládí uteklo*, *Sirotek žaluje*, *Boj blanických rytířů* atd. Ty všechny mu později do not zapíše vynikající pražský houslista, později profesor konzervatoře a proslulý pedagog Josef Micka. Přijel si totiž do Poruby pro svou budoucí manželku Miladu, sestru paní Hurníkové. V Praze je pak ukáže prof. Karlu Pravoslavu Sádlovi, jehož nakladatelství zaměřené na současnou hudbu je vydá i s autorovou ilustrací na obálce. Iljovi bylo tehdy 11 let. Strýc Boleslav to tehdy komentoval: „*Ty chceš tedy být skladatelem vážné hudby. To je ovšem neštěstí. Budeš mít hlad. Nebudeš však mít zas takový hlad, který by vešel do dějin.*“ (Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 140) Kdo se vydává na dráhu uměleckou, nedělá to pro slávu

ani pro zisk. Tohoto varování se už tehdy malému Iljovi dostalo a jak uvidíme dále, nebylo toto proroctví příliš vzdálené skutečnosti.

V roce 1933 začal rovněž studovat v ostravském reformním reálném gymnáziu. *„Tehdy byla vypsána velká studentská soutěž pro celou Moravu v mnoha uměleckých oborech i v řadě vědeckých disciplín. Ilja Hurník získal první cenu v klavírní hře, první ve skladbě, první za literaturu, druhou v recitaci. Tím, jakož i několikerým vystoupením v rozhlase vešel v širší známost a tak se dočkal i v olomoucké hudební škole ‚Žerotín‘ i svého prvního autorského večera.“* (Jitka Němcová 1995, s. 12) Přicházely další úspěchy, vycházely mu další skladby v Sádlově edici, a tak bylo jasné, že Ilju Hurníka umělecká dráha nemine. Otec si uvědomil, že bude potřebovat znát cizí jazyky, tedy ho dal na rok do německé školy. Sotva se vrátil, přišla pohroma – Mnichovský diktát.

2. 2. Praha – hudební dráha, texty k vlastním skladbám

Okupace Sudet měla postihnout i slezské vsi bez jediného Němce. Otec – učitel, Sokol a legionář stejně jako syn, nemohli od nacistů čekat nic dobrého. Tak tedy sbalili nejnnutnější a 9. října před vpádem armády pozdě v noci přijeli Hurníkoví znenadání do Prahy ke strýci a tetě Mickovým. *„Zvláštní je, jak osud, postihnuv člověka, mu tak často přihraje něco k utišení bolesti“*, cituje Hurníka Jitka Němcová. (Jitka Němcová 1995, s. 12) *„Už za týden se stal žákem legendárního učitele prof. Viléma Kurze. ... Zaujetí pro tuto tvorbu mu pomohlo překonávat pocit cizoty, vykořenění i hmotnou bídu. Otec byl bez místa, rodina se s přelaskavými Mickovými tísnila v jejich malém bytě, na vlastní domov nebylo pomyšlení. Pak vypukla válka a s ní ještě větší tíseň a beznaděj. ... A tu je paradoxní, jak koncertní život tehdy rozkvétal.“* (Jitka Němcová 1995, s. 12) Ilja debutoval před pražským publikem skladbami pro sbory na vlastní texty a slavil úspěchy jako pianista i skladatel. Při tom všem stačil r. 1941 odmaturovat na dejvickém reformním reálném gymnáziu. Ačkoli byly vysoké školy zavřeny, Vítězslav Novák ještě učil, i když mimo konzervatoř, a Iljova hudební dráha nabývala stále větších obrátek. A tedy vlastně nakonec ztráta domova znamenala pro Ilju Hurníka požehnání. Stal se tak žákem legendárních učitelů, Vítězslava Nováka v kompozici a prof. Viléma Kurze (později na AMU i jeho dcery Ilony Štěpánové) v klavírní hře. Po válce totiž vstoupil do obnovené Mistrovské školy pražské konzervatoře, pak absolvoval také Akademii múzických umění.

„Jeho práce všech oborů se vyznačují vytríbenou formou, sdělností, šarmem, noblesním humorem, životním kladem. Vrcholem kompoziční tvorby jsou jeho opery na vlastní libreta, kde spojil svou invenci hudební s literární. ... K jeho tvorbě kompoziční a pianistické se přiřazuje rozsáhlá tvorba slovesná. Jsou to povídkové sbírky, eseje, paměti, rozhlasové hry, libreta k jeho operám, popularizační pořady rozhlasové a televizní, četba pro děti.“
(hurnik.cz, 2020)

2. 3. První politický odsun z hudebního působení po únoru 1948

Dokonce prý na přání jakéhosi soudruha také napsal možná vůbec první českou agitační píseň na vlastní text: *„Slovanských národů zraky žhnou v pochodu ... Po revoluci mu řekl jeden redaktor: ‚Slovanských národů? To ne, soudruhu. Máme přece také Maďary.‘ Skladatel se mohl dovtípit, že politicky tápe – na rozdíl od mnohých svých kolegů, kteří se po revoluci nadšeně hlásili ke komunistům a svazákům. Hurník zůstal mimo proud. ...*

Doba po únoru 1948 neskýtá již pro životopis mnoho poutavého čtení. Hudební život se dostal do moci Svazu českých skladatelů a jeho komponujících politiků, a od těch nemohl Hurník čekat přízeň. Čtyři koncertní cesty do Polska v letech 1946-1949, první zahraniční, byly nadlouho posledními. Pak už řadu let nesměl.“ (Jitka Němcová 1995, s. 14) Až do 60. let byl jako skladatel odsouván do pozadí, byl obviněn z formalismu, mazaly se jeho rozhlasové nahrávky, jeho skladby mizely z programů.

Pak se přidružuje pomalu, ale jistě dráha pedagogická a popularizační, v těchto letech také již píše (zatím příležitostně do dětských časopisů), jeho povídky mu vycházejí až v roce 1965 po uvolnění režimu. Tehdy se může konečně vydat na koncertní cesty do ciziny, vytváří další díla, především hudební a hudebně-dramatická, ale začíná být známým a vyhledávaným pedagogem. V letech 1976-1989 učí již zcela oficiálně na pražské konzervatoři kompozici, klavírní hře a komorní klavírní hře (čtyřruční a dvouklavírní). Pět let vede též klavírní třídu na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě (na pražské Akademii múzických umění nikdy místo nedostal). V Bratislavě zakládá také seminář ojedinělý, ale velice žádaný – Etika a taktika na koncertní dráze. Jeho přednášky vychází také knižně ve slovenštině pod názvem *Múza v teréne*.

Popularizuje v těchto letech, okouzlených rokenrolem a bigbitem, poněkud opomíjenou vážnou hudbu nepodbíživým, prostým a přesto profesionálně cenným, poučeným

způsobem. Vznikají výchovné koncerty nového typu (ve spolupráci s Janáčkovou filharmonií v Ostravě). V osmideskovém souboru je později vydává Supraphon a jsou brzy beznadějně rozprodány, šíří se ve školách i v domácnostech a výrazně ovlivňují naši hudební výchovu. Také jeho přístup k výchově hudební nám může být nyní inspirací ve výchově literární. Žádný suchopárný výklad historických epoch a hudebních směrů, životopisů skladatelů, ale vhléd do epochy příběhem, ať už je v hlavní roli hudební nástroj či skladatel, nebo někdo úplně jiný – třeba pasáček Jeník a princezna, jak se pokusím prokázat v praktické části této práce.

2. 4. Vstup do literatury

A konečně vstupuje do krásné literatury. Jak uvádí Jitka Zítková ve Slovníku autorů literatury pro děti a mládež II: „*Jako spisovatel debutoval časopisecky v roce 1940, odborné články, publicistiku, ale také beletrii publikoval v řadě periodik (mj. Sluníčko, Estetická výchova). Je autorem libret k vlastním operám, rozhlasových her, povídek a vzdělávacích pořadů pro Čs. televizi.*“ (Zítková, Jitka 2012. *Ilja Hurník*. s. 182) Doplnila bych ještě, že je autorem nesčetných textů k vlastním skladbám, filmového scénáře a loutkové hry a kromě povídek v užším slova smyslu také autorem esejí, pamětí, črt, glos, úvah a zamyšlení, apokryfů a historických parafrází, detektivních případů a jazykově-komunikačních postřehů, veršů a autorských pohádek, zkrátka všech možných literárních útvarů, které by bylo možno shrnout do termínu „short story“.

O svém vstupu do světa literatury píše: „*Pamatuji se na tu chvíli přesně. Ležel jsem ráno ve vaně, a tu mi z čista jasna napadlo, že Beethovenův motiv z Osudové*

g g g es se dá zapsat ,geh, geh, geh, es ...‘

a doplnil jsem ,wird shon alles gut‘, ale jdi, jdi, jdi, všechno zas bude dobré‘.

Vylezl jsem z vany, měl bych cvičit, ale poslal jsem klavír k čertu a dal se do psaní. Do večera jsem měl povídku ,Osudová noc skladatele K. F. Schmeidtka‘.“ (Jitka Němcová 1995, s. 16)

Povídek přibývalo, brzy jich byla celá řada. Z původně myšleného hobby se stala další profese, tiskly se, a jak sám Ilja Hurník tvrdí – člověk pak propadne ješitnosti, zvláště když vydavatelé vybízejí k dalším. A vyšla knížka pod názvem *Trubači z Jericha*, po ní další a další.

„*Mne láká na literatuře to, že se obejde bez interpreta,*“ (Jitka Němcová 1995, s. 16) zmínil Ilja Hurník v jakémisi rozhovoru. Jenže sotva mu první kniha vyšla, rozhlasový redaktor a textař Ivo Fišer přinesl Hurníkovy povídky režiséru Jiřímu Horčíčkovi, aby to nějak poskládal do uceleného rozhlasového pořadu. Pan režisér Horčíčka, protože ústřední téma našel v hudbě, trvá na tom, aby v pořadu hudba byla také přítomna, a tedy musí Ilja Hurník doprovodit pořad ze svých povídek i hudbou. A vznikla rozhlasová hra *Apokryfy, aneb hudba neutěšitelka*. O interprety nebyla nouze, ba dokonce to byli herci slavných jmen: Zdeněk Štěpánek, Karel Höger, Václav Voska, Otakar Brousek, zpívala Eva Pilarová. Další rozhlasové hry následují, ba i celovečerní film Štěpána Skalského: *Touha Sherlocka Holmese*.

Hurníkova fantazie hudební a literární našla uplatnění v operě, ale opět je trochu jiná, než jsme zvyklí. Dalo by se říci, že je to jakási mistrovská parodie na operu, při zachování a vybroušenosti všeho, co k operě patří. Už ta první – *Dáma a lupiči* prokázala životnost jako jedna z mála poválečných oper. Hrála se v našich divadlech (v pražském Národním divadle roku 1992) i v zahraničí.

2. 5. Druhý politický odsun z hudebního působení po srpnu 1968

Štěstí měl tehdy Ilja Hurník i v osobním životě. Po prvním brzy rozvázaném sňatku se oženil s Janou Roubalovou, pianistkou a rovněž žákyní Ilony Štěpánové. V roce 1967 se manželům Hurníkovým narodil syn Lukáš. Souhra manželská se potvrdila i souhrou uměleckou. Jana Hurníková totiž nahradila v dvouklavírním duu Pavla Štěpána.

K dalšímu odsunutí Ilji Hurníka do pozadí však došlo po roce 1968, kdy do bytu Hurníkových vlétlo několik ohnivých střel, zahltilo byt třískami z nábytku, prachem z omítky a Lukášova postýlka (naštěstí prázdná) byla plná střepin. Opakovala se téměř přesně situace z roku 1948. Ilja Hurník však píše, popularizuje hudbu, skládá – a redaktoři, vydavatelé a interpreti už ho nespustí z obzoru. Někjaký způsob, jak ho nenápadně dostat do programu, si vždycky najdou.

2. 6. Období po listopadu 1989

Po listopadu 1989 následují vyčerpávající léta projevené důvěry a Ilja Hurník na svá bedra bere řadu funkcí. Byl zvolen starostou Umělecké besedy, předsedou společnosti

Vítězslava Nováka, předsedou Umělecké rady Ministerstva školství a Lyry Pragensis, předsedou Festivalového výboru ostravského Janáčkova festivalu a stal se i tvůrčím duchem dalších organizací, sdružení a nově vzniklých institucí. Před ruchem společenského života utíká na chalupu do Krásné Lípy, kde přece jen může v klidu tvořit.

Spolu s manželkou Janou ukončili svou koncertní dráhu zájezdem s dvouklavírními koncerty v USA. Iljovi Hurníkovi se dostává mnoho poct: například Ostravská univerzita mu uděluje titul Doctor scientiarum honoris causa, jedna pražská a jedna opavská základní umělecká škola nesou jeho jméno, což je pocta, které se za autorova života dostane jen málokomu.

2. 7. Shrnutí

Závěrem bych citovala shrnutí jeho života vydaným ještě za jeho života při příležitosti vzniku jeho monografie na brněnské Universitas Masarykiana:

„Přehlížíme jeho život a shledáváme jej šťastným. Zažil řadu ran, ale kdejaká se vlastně obrátila v jeho dobro. Byl vypuzen z domova, ale octl se v Praze, kde se mu dostalo vynikajícího školení. K tomu by asi jinak nedošlo – otec, venkovský učitel by na ně nestačil. Ostatně nestačil by na ně ani v Praze, kdyby Hurníkovi učitelé Vítězslav Novák a Vilém Kurz nebyli velcí uměním i srdcem. Nemajetného studenta učili soukromě, a zdarma. Jakýmsi zázrakem byl ušetřen před německými fabrikami, kam museli mnozí jeho spolužáci.

Dlouholeté potíže s výjezdy za hranice zúžily jeho koncertní aktivitu v cizině, o to intenzivněji se však mohl věnovat skladbě a literatuře.

Během dosavadního Hurníkova života se vystřídala řada stylových tendencí od socialistického realismu až po dodekafonii. V jeho vývoji však nebylo zlomů. Umí, jak sám říká, komponovat a vyjadřovat se jen jedním způsobem – tím svým.

Posílá svým posluchačům, čtenářům a divákům díla v několika oborech, z nichž každý by stačil naplnit celý jeden život.“ (Jitka Němcová 1995, s. 18)

3. Klíčové momenty, vlivy a zajímavosti v životě literáta a pedagoga Ilji Hurníka

3. 1. O váhách a zvažování

První obraz, který se maličkému Iljovi vynoří z paměti: Matka kamsi odešla, malý Ilja po ní touží a otec ho utěší: „*Já ti dám váhy!*“

A sundává z kredence kuchyňské váhy, krásně zelené se zlatými miskami. Dva ptáci, asi labuťe tu míří zobáky proti sobě, jako by se chtěli políbit, ale ne a ne se strefit, jeden se zhoupne vzhůru, druhý dolů, a teprve když se uklidní, hledí si do očí.

Psychologové říkají, že nejstarší vzpomínka – rozumím-li dobře – je pro člověka významná, určuje celý jeho typ. U mne by to aspoň hrálo, protože vlastně vážím pořád, při komponování i hraní, pořád uždibuji tu kus a tu přidám, porušuji a zas obnovuji rovnováhu ... vždyť i dnes se rozmrzím, když vážím, vážím, a skladba či povídka se mi přesto kácí.“ (Hurník 1979. Dětství ve Slezsku, s. 70)

První vzpomínka mimo matčinu laskavou náruč je krásně vybarveným živým obrazem. Vizuální vnímání je tak, jako u dnešních dětí a u všech malých dětí zaujato obrazem. Ale pro Ilju má tento obraz evidentně hlubší smysl. Váhy jsou aktéry, jednají, ožívají. Možná se mu vynoří z paměti vždycky, když neví. Ale té dřiny, než se zobáčky setkají! Má pravdu, uvádět věci, události, lidi do rovnováhy, souladu, to je nelehký úkol. Avšak ten pohled, kdy jsou u sebe a hledí si do očí, stojí za všechnu námahu.

3. 2. Tragický hrdina s morálním apelem

V šesti letech Ilja Hurník napsal písničku s tímto textem:

*„Květinka už nežije,
slunéčko se nesměje.
Byla ovšem krásná
květinka ta jasná,
skoro do pláče mi je.*

*Měl jsem pocit úplného sebevyslovení. Co je přerůstalo a to směrem vzhůru k vznešenosti, bylo slovo ‚ovšem‘. Neměl jsem jistotu, zda jsem obsáhl celou hloubku tohoto slova.“ (Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 110) „Dědeček Bárta namítne, že to „ovšem“ tam nepatří, lepší by bylo „velmi“, ale hoch trvá na svém. O čtyřicet let později napíše Ilja Hurník povídku o slovíčku „ovšem“, které mění význam podle toho, kde se ve větě umístí.“ (Jitka Němcová 1995, s. 18)*

„To nádherné slovíčko odpatetizovává všechna vyznání, odfiltruje z nich všechnu osobitost ponechávajíc čirou, pokorně konstatovanou pravdu: Ovšem, kvetu, praví strom. Ovšem, miluji Tě, říká tatiček.‘

Doktor (Watson poznámka autorky této práce) byl sám zaskočen přesvědčivostí svých slov. Do Holmesovy tváře se však vkradl stín.

*... ‚Ale což jestli řekl ten otec své ženě: Miluji Tě, ovšem... A co přijde teď, doktore? Nejspíš lež. Nějaké to bohužel... Hrozné slovo je to. Zazní tak sladce, ale provlékne se větou jako had a už syčí plné jedovatých pochyb, výhrad, popření, a ten jed infikuje i ta nejvroucnější slova, jež byla vyřčena.“ (Hurník 2017. *Muzikální Sherlock*, s. 72)*

*Druhá z jeho skladeb se jmenovala: *Mládí uteklo*. ‚Výtku, že šestiletý chlapec želí ztraceného mládí, jsem si však už tehdy obhájit troufal: Když staří mohou psát o mladých, smějí mladí psát o starých.‘ (Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 110)*

Tehdejší poezie písňových textů malého Ilji Hurníka je plná tragiky a heroismu. Ilja jím tenkrát žil, Už nikdy se ale v jeho literárním díle neobjeví smutek a žal tak bezbřehý. Pokud přece jen, tak je nahlížen s humorem. Vyslovil to, co mu tenkrát tanulo na mysli. Od té doby už se k tomu nevrací. Jeho další díla jsou už plna pozitivního postoje ke světu.

3. 3. Syn kantora

Ilja Hurník tímto nezapře níže popisovanou otcovu výchovu a nezapře ani ve svém dalším životě vliv otcova kantorského umění:

*Můj otec byl přesný opak pedagoga, jenž má vyučování za vědu a děti za materiál. Vcházel mezi děti jako do společnosti, jediné žádoucí. Ovládal-li ji, tedy jen jako její nejstarší, nejnápaditější člen. Neviděl v dětech hlinu, jíž může dát učitel tvar, jaký se mu zlíbí, nýbrž lidi, kteří mají už svou hlavu – tedy i určitou zodpovědnost. Proto v něm dovedly vznítit obdiv a nadšení, ale také zarmoutit, a dokonce i urazit. (Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 76)*

Žák je tedy zde učitelem partnerem, ba jedinou žádoucí společností. Skupinou lidí se společným cílem, která společně pátrá, hledá zákonitosti, sdílí zkušenosti, raduje se z objevů, poznání a ze společného zážitku. V ideálním případě je naše snažení korunováno společným dílem.

3. 4. Za vším hledej ženu

Ilja Hurník o své ženě snad vůbec nikde nepíše, ačkoli nepochybně měla v jeho životě nezastupitelnou roli. V jeho pamětech se dočteme snad o všech Hurníkových nejbližších, ale o Janě Roubalové, provdané Hurníkové se mi po dlouhém pátrání podařilo najít jen drobnou zmínku, nepočítám-li věnování v knize Muzikální Sherlock, „... s touhou poněkud ji odvést od příliš horečného čtení detektivních románů, jež ji tolik připravují o zdravý spánek.“ (Hurník 2017, *Muzikální Sherlock*, s. 5) Do jejich každodenního života však vnášela humor, daný řekněme jejím volnějším vztahem k filologii: „S tebou se děje nějaká mektamorfóza.‘ Když jsem nadrobil pod stůl: ‚Zase ty podstoloprty!‘“ (Hurník 2000. *Závěrečná zpráva*, s. 415)

Miroslav Horníček se paní Hurníkové v časopise Ahoj ptal, jestli sepisuje slovník cizích slov. Odpověď Jany Hurníkové zněla, že pracuje na celém aureálu knih, na příklad na díle *Stav tuků na českých bocích*, na knize o bloudění Ahaxavera po Nadravu, na historické práci *Narkomani a Kádrové*, jakož i na pohádce pro děti *Pták Uhnivák*. Ovšem proniknout do literatury by chtělo nějakého nenažera nebo méněcenáše, a na toho nemá, tíží nás hypnotéka, a ... manžel propadl taxikomanii.“ (Hurník 2000. *Závěrečná zpráva*, s. 415) Toť vše. Od doby, kdy se poznali, spolu denně hráli, cvičili, koncertovali, starali se o syna Lukáše, o němž naopak píše poměrně často. Můžeme se dohadovat, proč tomu tak je. Ačkoli Ilja Hurník tak navenek nepůsobil, byl introvert a nepouštěl si lidi příliš blízko. Málokdo s ním byl spjat tak těsně, jako jeho manželka. A o sobě, všimněme si, nikdy nepíše. Jeho vzpomínky na *Dětství ve Slezsku* a další ze života v Praze, o nichž píše v *Závěrečné zprávě*, jsou plné lidí okolo, on sám je jen jakoby součástí prostředí. I to s ním jeho žena sdílí.

3. 5. Víra a třetí strážce

Nikdy v ničem jsem neslyšela hlásat Ilju Hurníka nic o důležitosti křesťanské víry v jeho životě. Ze soukromých zdrojů vím, že věřícím byl, ačkoli se o tom nikde, pokud vím,

ani po Sametové revoluci nezmiňoval. Předtím tomu doba nepřála, potom to už možná bylo nadbytečné. Přesto víra prostupuje veškerý jeho život, tvorbu i pedagogické působení. Vytušíme ji za vším. Tiše, nenápadně, skromně. Jeden příklad z jeho tvorby, za nímž můžeme víru tušit, jsem však přece jen našla. Asi se již nedozvím, odkud se Ilja Hurník naučil níže uvedené moraliťe, ale je jisté, že pro celý jeho život a tvorbu je příznačná. Ať už ji měl odkudkoli, posílá ji do světa. Třetí strážce je nejdůležitější!

„Postav ke svým slovům tři strážce. Chystá-li se ti z úst vykročit slovo, nechť se první strážce zeptá: „Jsi pravdivý?“ Druhý nechť se zeptá: „Jsi užitečný?“ Třetí: „Jsi laskavý?“ A teprve když všem třem může slovo odpovědět: „Ano,“ budiž přes rty propuštěno.“ (Hurník, 1987. Lístky vavřínové, s. 94)

4. Trojí umění (hudba, kompozice, literatura)

Ze tří cest, klavírní hry, kompozice a literatury, se Ilja Hurník rozhodl volit z vnitřní nutnosti všechny tři. S tím, že to nejsou nijak velké cesty, ale jen tři pěšiny. Na klavír hraje jen některé skladatele, komponuje jen v některých formách a píše jen v některých žánrech, především povídky. Každý druh umění má totiž své vyjadřovací prostředky. Něco lze sdělit snáze slovy, něco hudbou, něco tancem, něco se dá jen namalovat. Hudba a literatura se setkávají velice často, v písních a hudebně-dramatických útvarech. Kompozice hudební a literární mají také mnoho styčných bodů – motiv, obsah a formu volenou podle různých pravidel.

4. 1. Skladatel, který se vetřel do literatury

Ilja Hurník „o sobě říkával, že je skladatel, který se vetřel do literatury. Popravdě se mu literatura stala jedním z čtyř oborů: „skladatel, spisovatel, klavírista, pedagog“. Že je mu souzena především skladba a psaní se mu naznačilo už v dětství. Tehdy měl představu, že krásné je to, co je hrdinné nebo smutné, takže jeho první písničky na vlastní text se jmenovaly například *Květinka vadne* a *Mládí uteklo*. To mu bylo šest.“

(hurnik.cz, 2020)

V části 2. 4. jsme se seznámili s Hurníkovým vstupem do literatury povídkou *Osudová noc skladatele K. F. Schmeidtky* (Hurník 1985, *Trubači z Jericha*, s. 60-64), kterou sám hodnotí jako svůj vstup do literatury. Podle jeho vlastních slov zde prvním impulsem byl výklad základních čtyř tónů s dovětkem, které tvoří slavný motiv *Osudové* (5. symfonie Ludwiga van Beethovena). Zde je skutečně patrný vstup muzikanta do literatury. Trochu jinak je tomu u povídky *Píseň z jižních Čech*. (Hurník 1985, *Trubači z Jericha*, s. 68-70) Vznikla dalšího dne po *Osudové noci skladatele K. F. Schmeidtky*.

„Příštího rána, jak jsem měl ve zvyku, jsem si zapnul tranzistorové rádijko, připraven ještě dřítat s uchem na něm. Do polosnu mi hrálo ‚Když se ten Talinskej ...‘ a tu mi napadlo, že je ten text krásný. Možná proto, že se tu slova netlačí do veršů, ale plynou jako próza. Když se ten Talinskej rybník nahání, dosahá voděnka k samému kraji. Toto sdělení nelze vyslovit stručněji a prostěji. Kdoví, třeba tu větu vyslovil někdo jen jako informaci a netušil,

že z ní bude píseň. A byla z toho další povídka a další den bez cvičení.“ (Němcová 1995, s. 16)

Zde Ilju Hurníka však zaujala stručnost a prozaický spád slov v písni. Vychází tedy z textu písně, přičemž impulsem povídky je pátrání po původci onoho obdivuhodného textu a hypotéza o vzniku lidové písně. To už je ovšem zájem čistě literární, uvažující nad stylem a poetikou jazyka. Můžeme tedy o Hurníkovi jako o skladateli vtírajícím se do literatury pochybovat. Zde už se představuje literát v plném světle.

4. 2. Prolínání múz

Zpočátku se Ilja Hurník vyvíjel všestranně jako kterékoli jiné dítě, jak již bylo zmíněno výše, pomineme-li, že od svých čtených bratranců se lišil slabší tělesnou konstitucí a rolnická budoucnost tím byla vyloučena. Prvním mezníkem bylo vydání jeho prvních skladbiček. Tehdy prý se rodiče stále o něčem tiše radili – zaslechl prý jen útržky: První krůčky, První hříchy, Ilja vypravuje a pak prý otec promluvil: *Co bys řekl, kdyby se ten sešit jmenoval „První melodie“?* (Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 170)

Iljovi to tenkrát bylo jedno, ale po letech mu zatrnulo, co kdyby tenkrát rodiče rozhodli jinak a děti si dalších padesát let hrály jeho cyklus pod názvem „Ilja vypravuje“? Co všechno si tenkrát jeho rodiče museli protrpět? Nicméně tím byla hudební budoucnost malého Ilji už jaksi daná a očekávaná. Strýc Micka rozhodl – skladba ještě pár let počká, zatím ať hraje na klavír. A tak se stalo. Jak se zaradoval, když mu oznámili, že si pan nakladatel přeje, aby si namaloval obálku sám. Mohl vyklouznout aspoň na chvíli od cvičení a dát se do malování! A hudba, stále cvičení den za dnem, ho od té chvíle neopouštěla. A jako předtím k malování, rád od ní už potom stále odbíhal k divadlu, k literatuře.

Ilja Hurník *„byl hudebníkem, hudebním skladatelem, publicistou a pedagogem, autorem rozhlasových her a operních libret, prozaikem. Pro svou mnohostrannost bývá označován jako typ renesanční.“* (hurnik.cz, 2020)

Trojí profese se promítá nejzřetelněji v povídce *Malá učebnice hudebních forem*. (Hurník 1985, *Trubači z Jericha*, s. 136-138) Hudební motivy jsou zde převedeny do motivů literárních a tyto jsou vtipně poskládány do šesti hudebních forem. Motivы jsou voleny pohádkově archetypální, zapsány velice stručně až stroze, v několika málo slovech. Je to úžasná inspirace pro tvůrčí činnosti žáků. Ve formách je možné přehledně rozlišit jeden

motiv od druhého, snadno si je zapamatovat a dále nejrůznějším způsobem skládat a bavit se tím, co může vzniknout. Práci s motivy rovněž můžeme převést do forem literárních, nebo dramatických her. O tom ještě píšu podrobněji v části 7. 2. 2. této práce.

Tuto povídku tedy využijeme nejen ve výchově literární, slohové a komunikační, ale je ideální pro využití v mezipředmětových vztazích, jak zdůrazňuje Zuzana Sláviková, a navíc zde platí dvojnásob, že ... *rozvíja v nich* (v žáciích – poznámka autorky této práce) *fantáziu, dáva priechod svojmu výnimočnému humoru a pohráva sa s nápadom, vyostrujúč pointu. ... Vzhľadom na vyššie uvedené kvality osobnosti českého skladateľa Ilju Hurníka by bolo veľmi prínosné, keby sa jeho dielo vo väčšom meradle využívalo v príprave učiteľov elementaristov ako veľmi hodnotný hudobno-didaktický materiál a tiež ako inšpirácia pre možnú integráciu hudobnej a literárnej výchovy* (Sláviková 2009, s. 149).

„Na šíri jeho tvorby by nestačil jeden autor, musela jich být řada“ (hurnik.cz, 2020)

A že jich opravdu byla celá řada, přiznává editor Hurníkovy monografie, Jaroslav Malina.

„Všichni však museli překročit meze svých oborů, protože se v Hurníkově tvorbě prolínají. ... A tak se v knize střetávají pohledy na tytéž jeho práce z různých úhlů. Nicméně diagnóza vyznívá u všech autorů shodně: Díky své energii obsáhl Ilja Hurník řadu uměleckých oblastí, aniž tříštil své síly. ...

Jeho dílo přináší jas a pohodu, nikdy levnou.

Noblesu, nikdy povýšenou.

Humor, nikoli pouhou veselost.

Leckdy melancholii, ne však sentimentalitu.

Ilja Hurník je osobnost ojedinělá, pro níž se těžko najde obdoba.“ (Malina 1995, s. 7)

„Ilja Hurník ako literárna osobnosť je tvorcom celistvým, spoľahlivým, vyjadrujúcim vo svojich knihách lásku ku všetkému ľudskému. Hlavnými znakmi jeho literatúry je láskavý humor, štýlová vyzretosť, hudba ako hlavná postava, zhovievavá múdrosť.“ (Sláviková s. 146)

5. Charakteristika vybraných knih (pro výuku literatury a slohu na základní škole a oblasti jejich využití)

5. 1. Jak se hraje na dveře

(Hurník 1973)

Pohádka Datel a bubeníček a vlastně celá kniha jedinečným způsobem nabízí možnou integraci hudební a literární výchovy, po které volá Zuzana Sláviková (Sláviková 2009, s. 149 viz citát v části 4. 2. této práce, s. 20) a to metodou dramatické výchovy, jejíž rozmanité formy nám nabízí Eva Machková (Machková 2007), Radek Marušák (Marušák 2010) a další. Ve svém pracovním listu, v části 7. 4. této práce, jsem se pokusila představit jednu z možností této integrace literární, dramatické a hudební výchovy v praxi a nabízím v něm taktéž hru, která může žákům pomoci rozvíjet nejen hudební kreativitu, ale učit se na modelové situaci naslouchat, sdílet motiv, adekvátně reagovat, zkrátka zachovávat pravidla a řád kultivované diskuse. Podobně můžeme v hodinách literární výchovy vybrat a zpracovat i kteroukoli jinou pohádku.

„Kontrabas se zamiluje do pikolky. Aby se jí přiblížil, natahuje struny tak, až mu jedna rupne a kapela má po hraní, bez kontrabasu to nejde. Poučení: Hraj, jak ti zobák narostl.

Dveřník v koncertním sále si stýská: Chtěl by také koncertovat, ale na nic neumí. Jednou, když otvírá zpozdilci vstup do sálu, mu dveře zavrzejí, i zajásá: „Už mám taky instrument!“ Pilně cvičí, až umí kvííí, brum, vrzy. Tak kazí filharmonikům koncerty. Skončí až tehdy, když marně žádá na ministrovi medaili. Urazí se a řekne, už ani nevrznu.“ (hurnik.cz, 2020)

Pohádky jsou neobyčejně křehké, hravé, dotýkají se témat mezilidských vztahů, postav, které se vymaní z řádu, ale poskytují i návrat harmonii jak to má u pohádky být. Jsou psány jazykem blízkým přirozené mluvě dětí, takže je můžeme znamenitě využít k recitaci. Jediným problémem je, že nepatří mezi nejkratší, takže je doporučuji jen zkušeným žákům, nebo ke skupinové recitaci či dramatizaci.

Pro 1. stupeň jsou zvláště hodny zřetele pohádky o Josífkovi a jeho panu učiteli Rádlovi prostupující celou knihou, nabízejí řadu užitečných modelových situací, které ve škole zažíváme. Jsou plné porozumění pro vztahy učitele a žáka. Jsou to ovšem pohádky, takže se dočkáme překvapivých vyústění. A není to vždy jen Josífek, který si odnáší poučení, naopak dobrácký pan učitel si musí často také přiznat chybu.

5. 2. Sláva, jsi umělec

(Hurník 1986)

Příběhy pro nejmenší – hýří nejprostším dětským humorem pro nejmenší školáky i předškoláky. Každá pohádka obsahuje básničku i písničku. Velmi ojedinělá a inspirativní knížka pro děti.

Doporučuji pro literární a komunikační výchovu na 1. stupni základních škol.

5. 3. Trubači z Jericha

(Hurník 1985)

Soubor povídek s hudební tematikou není knížkou primárně určenou pro děti, přesto zde nalezneme řadu drobných povídek, které jsou pro děti velmi vhodné.

„To jsme totiž všichni, ti trubači jerišští, všichni hudebníci. Každý by chtěl svou hrou bořit zdi. Většinou naše hudba narazí na hradby, sveze se po nich a vítr ji rozfouká po poušti...“ (Kožík 1995, s. 78) Nelze vypočíst všechny motivy a žánry, ale najdeme zde povídky, které se otiskly už mnohokrát a nikdy nezevšedněly. Odvážní si mohou zkusit prezentovat teorii potlesku.

Zralé krásné povídky *Zvon*, *Soutěž*, *Píseň z jižních Čech* mohou děti recitovat, využít k procvičování dialogů a najdeme zde také postup, jak tvořit lidovou píseň. Rovněž nám poslouží v literární výchově. Využijeme je také v mezipředmětových vztazích českého jazyka a literatury, hudební výchovy a dějepisu.

5. 4. Proč pláče Metuzalém

(Hurník 1976)

Soubor povídek není knížkou primárně určenou pro děti, přesto zde nalezneme řadu drobných povídek, které jsou pro děti velmi vhodné. Krátké filozofické povídky, mýty a známé české historické události jako Praotec Čech, Šemík, Mise moravská, Císař Karel, svérázný vhled do rodiny husitského bojovníka v povídce Palice, Golemův konec, Vánoce kantora Ryby, jak to bylo s kamenem ke stavbě Národního divadla a další originální a laskavé příběhy vyprávěné s humorem a jemnou ironií. U žádné povídky nechybí překvapivá pointa. Doporučuji hlavně pro přednes a mezipředmětové vztahy literární výchovy s dějepisem.

„V týchto poviedkach autor komentuje a prerozpravúva mýty a známe historické udalosti. Ponecháva im historickú patinu a zároveň ich odbreňuje od didaktickosti a pátosu. Staré mýty oživuje, nové privádza na svet. Podobné krátke filozofické poviedky naposledy zažiarili na českom literárnom nebi zásluhou Karla Čapka. Hurníkove poviedky spolu s Bornovými ilustráciami tvoria „malebný celok“. (Sláviková 2009, s. 146)

5. 5. Kapitolské husy

(Hurník 1969)

Soubor povídek není knížkou primárně určenou pro děti, přesto zde nalezneme řadu drobných povídek, které jsou pro děti velmi vhodné. Sbíрка obsahuje drobné povídky, aforismy a bajky většinou v návaznosti na hudební témata. Hrdinou je zde například Orfeus, Leonardo, Stradivari a Schubert. Mezi těmito velikány se nalézá i trubač Tomáš Práče z Vodňan, který pozměnil fanfáru do útoku a díky tomu vyhrál bitvu u Forna.

Doporučuji pro literární výchovu a mezipředmětové vztahy s dějepisem a hudební výchovou. Kromě toho zde najdeme povídku *Dotvoření* (Hurník 1969, s. 97-98) velice vhodnou pro přednes žáků od 7. ročníku.

5. 6. Dětství ve Slezsku

(Hurník 1979)

Tyto vzpomínky Ilji Hurníka na dětství nejsou knížkou primárně určenou pro děti, přesto ve formě úryvků je můžeme pro práci s dětmi použít. Paměti Ilji Hurníka na slezský kraj, rodnou ves, dnes ostravskou čtvrť, na její obyvatele, rodinu, četné strýce a tety. Pochopíme ráz kraje a povahu lidí mimo jiné i prostřednictvím nářečí a způsobu řeči.

Kromě literární výchovy je možné knihu doporučit pro mezipředmětové vztahy se zeměpisem a hudební výchovou. V hodinách českého jazyka můžeme z knihy prezentovat slezské nářečí a jeho varianty.

5. 7. Lístky vavřínové

(Hurník 1987)

Soubor povídek není knížkou primárně určenou pro děti, přesto zde nalezneme řadu drobných povídek, které jsou pro děti velmi vhodné. Moudré a vtipné povídky na nejrůznější životní situace, plné laskavého humoru. Čtení z muzikantského deníku.

Doporučuji pro literární výchovu, ale najdeme zde i zajímavé náměty pro dětskou recitaci a komunikaci.

5. 8. Vrbová píšťalka

(Hurník 2019)

Soubor povídek není knížkou primárně určenou pro děti, přesto i zde nalezneme řadu drobných povídek, které jsou pro děti velmi inspirativní. Posmrtně vydaná sbírka dosud nepublikovaných povídek, doplněných několika známými. Neobyčejný jas, něha a životní optimismus na jedné straně, na druhé černý humor. Úsporným jazykem zde Ilja Hurník velice výstižně osvětluje stovky drobných situací, jež nás potkávají, aniž bychom postřehli jejich poezii a půvab, čím pro nás mohou být důležité či směřodonné. Brouzdá před námi němá víla, kafemlýnek, Dalibor, ale i živé obrazy z politiky.

Doporučuji k literární výchově. Kratičké anekdoty Zvon a hrnec, Proměna, Velký buben a další využijeme k recitaci pro nejméně zkušené žáky.

5. 9. Notýsky

„Notýsek je knížka otevřená okamžitým nápadům a všem formám. Je tu povídka, vzpomínka, úvaha, satira, scifi, detektivka, pověst, legenda.“ (hurnik.cz, 2020)

Pro děti zde najdeme i velmi krátké povídky s překvapivou a vtipnou pointou. Psány opět lehce plynoucím jazykem, nenajdeme žádné zbytečné slovo. *„V notýscích dospěl Ilja*

Hurník. k formě short story, krystalově vybroušené a k jazyku, za který ho kritika nazvala „klenotníkem češtiny.“ (hurnik.cz, 2020)

Jsou nám nepřehlednou zásobárnou povídek k recitaci, ale vzhledem k tomu, že se nejedná o literaturu primárně určenou pro děti, musíme vybírat.

Najdeme tady i povídky s historickou tematikou, vykreslující na malém prostoru představu doby, takže se dá výborně využít pro mezipředmětové vztahy českého jazyka s dějepisem.

Mimo jiné v úvodu nám nabízí hned novou aktivitu. „*Notýsek se nosí v kapse, aby byl po ruce, když člověka něco napadne. ... Když zažije příběh, nebo si vymyslí, že ho zažil. Nebo zvážní, protože na to a na ono si udělal vlastní názor. Teprve až to zapíše, dozví se, jaký to názor vlastně má.*“ (Hurník 2005. *Zelený notýsek*, s. 7) Můžeme si s dětmi pořídit vlastní malé notýsky a po určité období sledovat všechno, co jsme zaznamenali, vzájemně se inspirovat. Někomu se osvědčí, někomu ne. A také poznáme, k čemu všemu se takový notýsek dá využít.

6. Přínos pro učitele – pedagogika podle Hurníka

Můžeme mluvit o umění pedagogickém? Není to jeden z oborů umění, nemá žádné ustálené specifické vyjadřovací prostředky. Jistě se shodneme na tom, že pedagogika je věda, ale přesto se navzájem můžeme inspirovat způsobem uplatňování pedagogických a odborných vědeckých poznatků. A právě zde se dostáváme velice blízko literatuře, slohu a komunikaci. Umění vyprávět, představit něco či někoho za účelem specifických komunikačních cílů je přece nedílnou součástí výuky českého jazyka. *„Mnohostrannost' Hurníkovho talentu mu umožňuje realizovat' výklad hudby z pohľadu skladateľa, interpreta, spisovateľa aj pedagóga a zároveň ho predurčuje k profesii popularizátora, pohybujúceho sa medzi vedou, pedagogikou a umením. K popularizácii hudby ho priviedla dráha koncertného virtuóza, keď bol ako sólista ostravskej filharmónie požiadaný o prípravu koncertov pre deti. Následná séria výchovných koncertov mala veľký ohlas.“* (Sláviková 2009, s. 149).

Právě způsob, jakým své znalosti předává Ilja Hurník, rozhodně stojí za povšimnutí. Troufám si říci, že i mezi námi učiteli jsou osobnosti mnohostranné.

Často však slyšíme mluvit o pedagogickém umění. Pedagogika je vědní obor, kterému se učíme na vysoké škole. Přesto mnoho učitelů – například Hurníkův otec i matka intuitivně užívají svých schopností učit. Stejně tak je na tom i Ilja Hurník. Disponuje schopností vybírat ze skutečnosti zajímavé typické prvky a předkládat je ve spojitosti s příběhem, takže emocionální vjem umocňuje kognitivní poznatek. Je to samozřejmě velice zjednodušeně řečeno, ale rozebírat Hurníkův přínos do pedagogiky jako vědy, není předmětem této práce. Ilja Hurník ani jeho otec a matka, ani dědeček Bárta nevynalezli nic nového. Ale uměli svých poznatků využívat velice inspirativním způsobem. Proto si dovoluji ve své odborné práci uvést některé příklady jako inspirativní a aplikovatelné i pro naše školní působení. Tak, jako chodíme na náslehy, zkusíme si v následujících kapitolách ze zmínek a vzpomínek v literatuře rekonstruovat malý náslehy u kantorů Hurníkových i u samotného Ilji Hurníka.

6. 1. Pro popularizaci literární výchovy

Jak poslouchat hudbu – Osmideskový komplet Supraphonu 1991-98. Nové vydání na kazetách Supraphon 2001.

Posluchač tu vniká do pojmů skrze komponované příklady, téměř na vlastní kůži

zažívá crescendo, decrescendo nejdřív na jednom tónu, jak se z řádky kapek dopadajících v umyvadle rodí melodie, poznává zvukové barvy porovnáním téhož příkladu rozmanitě instrumentovaného, vnímá slohy podle toho, jak by tutéž píseň zpracoval Bach, Haydn, Liszt, či Debussy.

„Ilja Hurník vynikl i jako popularizátor hudby. Zde došel k poznání, že odborný slovník nestačí, že mnohdy je účinnější a přesnější metafora.“ (hurnik.cz, 2020)

Jak již bylo zmíněno v části 2. 3. této práce, Ilja Hurník ve spolupráci s Janáčkovou filharmonií v Ostravě vytváří výchovné koncerty nového typu, které jsou nahrány také v osmdesátém souboru Supraphonem. Žádný suchopárný výklad historických epoch, dějin a hudebních směrů, životopisů skladatelů, ale vhléd do epochy a osobnosti skladatele příběhem, prostřednictvím promyšleně vybrané části díla. Dávno před současnými idejemi o změně přístupu k literární výchově, dávno před ustavením pedagogických profesí v muzeích. Samozřejmě všechny změny jsou iniciovány tlakem doby. V šedesátých – sedmdesátých letech to byl velký boom moderní hudby, čas rokenrolových hvězd, zjevení skupiny Beatles, jejich četných následníků a pokračovatelů, které hrozily zatlačit vážnou hudbu do pozadí snad jen pro hrstku vzdělců. Ilja Hurník se svými výchovnými koncerty přichází zcela prostě – podělit se s posluchači o to, co má rád. Nepředvádí své znalosti, zůstává v duchu šestiletým kloučkem, který vyťukal na bílých klávkách krásné skladbičky bez jakékoli znalosti not, hudební teorie a historie, okouzlen zvukem, a teprve shledávajícího kouzlo rytmu a melodie. Přesto za tím vším znalosti a široký rozhled cítíme. Jenže velký rozdíl je v přístupu, který se znalostmi honosí a v přístupu, kdy s námi někdo sdílí svoji zálibu. V čem je rozdíl? V postavení – v jednom případě se k nám kdosi sklání ze své výše, ve druhém případě je nám rovnocenným partnerem.

Tak jako jsou jeho nahrávky bleskově rozšířeny a brzy beznadějně rozprodány ve školách i v domácnostech, stejně tak výrazně ovlivňují naši hudební výchovu. Podobně bychom v této době odklonu od četby mohli popularizovat literární výchovu.

„Atraktívne relácie sa vzápätí objavili v televízii, neskôr sa stali základom pre úspešný gramofónový komplet Umění poslouchat hudbu (1972). Autor tu šťastne spojil vlastnú hudbu, vlastné rozprávky a komentár so širokým výberom ukážok zo svetovej hudby.“ (Sláviková 2009, s. 148)

Podobně bychom si mohli počínat i v popularizaci literatury. Zuzana Sláviková si všímá mnohého, jen bych v jejích postřezích zvláště podtrhla důležitost osobního vkladu,

vlastních vzpomínek a zážitků. Proč se v současné době tolik vytrácí? Jistě, doba tomu nepřeje, tlak GDPR (Obecné nařízení o ochraně osobních údajů, anglicky General Data Protection Regulation) nás činí obezřetnými natolik, že se pomalu budeme bát mluvit o čemkoli osobním, ptát se, aby dotaz nebyl shledán příliš osobním. A přece, žáci vždy zpozorní, když s nimi sdělíme nějaký zážitek, osobní příhoda je vždy lepší, než sebelépe vykonstruovaný příklad.

„Lahký štýl, nezaťažený filozofovaním, pôvabný v nadhľade a irónii, rozvíja a prebúda u poslucháča imagináciu a vzťah k umeniu ako celku. ... Využíva pri tom hlboké poznanie a orientáciu v psychike poslucháča, širokú rozhladenosť v oblasti umeleckých a vedných odborov, svoje literárne schopnosti, vďaka ktorým zaujímavo a vtipne ponúka osobné spomienky, zážitky a pocity tvorcu aj interpreta, skladateľa a spisovateľa.“ (Sláviková 2009, s. 149)

6. 2. Pedagogika podle Josefa Hurníka očima Ilji Hurníka

Ilja Hurník ovlivněn otcovým kantorským příkladem. Za jeho vyprávěním je cítit obdiv a přemýšlení, přináší nám totiž i něco zapomenutého. Uvedu aspoň dva příklady:

„To bylo otcovo umění, pomalu děti jakoby obkličovat, napínat jejich zájem, přivádět je do varu a nadšení, a na jeho vrcholu – teď! Do činu! Jednou takhle přivedl děti až do jakéhosi maniakálního tvůrčího stavu, na vrcholu rozdál papírky a děti vyklopily čtyřicet básniček. Utkvělo mi:

*Tichounce padáme obláčkem z výšin,
jsme samý smích,
padáme, slétáme, peříčka lehounká,
bílý sníh.“*

(Hurník 1979. *Dětství ve Slezsku*, s. 81)

„Tak, jak koncentrovaná je jedna hodina, tak sevřený je i celý týden. V pondělí ráno vstoupí otec do třídy, a nic nepředeseílaje, přednese povídku:

Po cestě šlo děvčátko. Na zádech neslo tlustého chlapečka. Potkal je pán a řekl: ‚Chudáčku, to máš těžké břemeno!‘ Děvče řeklo: ‚To není břemeno, to je můj bratříček.‘

A dost. Žádný komentář. Ale po celý týden je ten příběh ve vzduchu, každou chvíli se ho učitel nějak dotkne, třeba probírkou pojmu bratr, sestra, teta, synovec. Nebo se jakoby náhodou připlete v mluvnici věta z té povídky. Nebo se v počtech promluví o váze a vážení. Nebo se zauvažuje o pojmech povinnost, právo, služba. Pozornost se pořád víc soustřeďuje k etickému smyslu povídky, a ten musejí děti odhalit samy. V sobotu se přečte povídka znova a týden se uzavře: Co rád děláš, není těžké. Láska nezná břemene. (Hurník 1979. Dětství ve Slezsku, s. 82-83)

Zdalo by se, že druhá ukázka je určena především učitelům na 1. stupni ZŠ, ale dovedu si představit podobné využití i v hodinách ČJ na druhém stupni (případně i v jiných hodinách, v nichž danou třídu učíme), můžeme si přece všimnout kromě literárního hlediska také pravopisu, rozvíjení slovní zásoby, skladby, stylistiky, přednesových proměn. Kromě toho si všimneme proměny textu, kdyby příhodu vyprávěla každá ze zúčastněných osob, případně z osob náhodně přihlížejících. Mám zde na mysli *převyprávění textu v ich formě se změnou vypravěče* (Gejgušová 2009, s. 46) a to například i z hlediska přínosu pro každou stranu. Podle charakteru vyprávění se nám jistě vybaví spousta dalších možností využití. Jen tak můžeme dosáhnout toho, že to, co v hodině literatury zažily, se jim v průběhu dalších hodin dne a týdne upevní a spojí i s dalšími pojmy a dovednostmi. Všichni víme, že opakování je velice zapotřebí a známe více způsobů, jak ho učinit zajímavým a plodným. Domnívám se, že toto je jeden z možných způsobů, nadčasový, i když se na něj v současné uspěchané době zapomíná. Spěch, který na učitele doléhá ze všech stran, je špatný pomocník a musíme mu vzdorovat.

O stručnosti

„Také snaha o předání velké sumy vědomostí bývá zhoubná. Na obsahovou předimenzovanost kurikula (spojenou s představou relativní úplnosti vývoje literatury) upozorňují kromě teoretiků vzdělávání různými způsoby i přímí aktéři výukové praxe: žáci a učitelé. Na marnost snahy škol o předání příliš detailního vědění, ze kterého uniká podstata, poukazuje Komenský ve své Předehře Pansofie v r. 1637: „Je totiž lepší správně ovládat jistý a ukončený počet věcí, i když je jich málo, než se zmítat v jejich nekonečném množství, poněvadž to první přináší stálou a spolehlivou vzdělanost, to druhé leda vrtkavou a založenou na domněnkách.“ (Komenský, 2010, s. 90).“ (Vala 2017, s. 19)

Neznám sama lepšího příkladu, jak danou zásadu naplňovat.

Jedním z nejdůležitějších požadavků na takový citát týdne je jeho stručnost. To ovšem Iljovi Hurníkovi je jasné a v literatuře to má stále na paměti. Mějme to na paměti i my, učitelé. Pak tomu můžeme učit i děti. Aspektů stručnosti si ostatně budeme všimnout i v 7. části této práce. U Ilji Hurníka se jí totiž nevyhneme.

„V Hurníkovi vstoupil do naší literatury muž již sebejistý, s přesnými názory a s vyjádřením, v němž – jak víme od Čechova – je stručnost sestrou nadání. A ovšem s takovou šíří vědomostí, že nám imponuje každá stránka.“ (Kožík 1995, s. 79)

6. 3. Jak mluvíme doma a (důsledky) ve škole

Budeme-li se držet zásad stručnosti, musíme si přiznat, že stále méně, jak bude dále řečeno, a to i na 2. stupni, kdy klesá potřeba četnosti kontroly dětí. Sice děti v tomto věku rády místo uposlechnutí pokynu o jeho potřebě velice rády dlouze diskutují, což uspěchané rodiče znervózní. Proto se obvykle uchylují buď k autoritativnímu: „nediskutuj a poslechni“ (čímž se rodiče vystavují nebezpečí, že tento pokyn budou muset opakovat vícekrát a navíc zkontrolovat kvalitu provedení), nebo častěji vyžadovaný pokyn udělají raději sami – je to rychlejší a bez rozčilování. Sama se velmi dobře pamatuji na situaci, která nastala, když jsem své dceři v pubertě přikázala, aby si v pokoji umyla okna. Vychrlila na mne nepřetržitý proud důvodů proč okna nemýt, jaká je to zbytečnost, ba přežitek a pěla chválu romanticky špinavých oken pokrytých pavučinami, které rozvíjejí fantazii a vytváří pocit útulnosti. Trvalo to určitě přes pět minut, a když skončila, nebylo, co bych k tomu mohla ještě dodat. Nakonec jsem si vyžádala, aby svůj živelný monolog sepsala, a že okna tedy umyji sama. Trvalo jí to déle, než mně umytí oken, ale výsledek stál za to, i když zdaleka nedosahoval kvalit zmíněného proslovu. Dnes bývají hovory v rodině problematičtější, než v Hurníkově době, přesto v jeho tvorbě najdeme i nadčasové postřehy, z nichž některé bych zde ráda uvedla.

Den nenormální (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 88-90)

Zamyšlení nad hovory se synem po příchodu ze školy. První část asi známe všichni velice dobře.

Když se vrací můj jedenáctiletý syn ze školy, jsem už předem rozčilený. Na otázku, co nového ve škole, bezpochyby dostanu zase odpověď: „Co bylo ve škole?“ – „Nic, normálka.“

„Jaká normálka? Přece jste se něčemu učili, byls zkoušen, dostal jsi známky a tak dále.“

„Jo, dvě jedničky a jednu dvojku.“ ...

*... Přesto jsem se bouřil, pro dítě nemá být ve škole normální nic, vždyť škola je jedno dobrodružství poznání, trvale překvapující.“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 88-89)*

Pak ale přišel den nenormální, kdy syn přiběhl ze školy s očima navrch hlavy a ještě mezi dveřmi sděloval:

*„Představ si, pan ředitel nám uvařil čaj!“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 89)*
Z dalších slov vyplynulo, že v dílně byla zima, a tak vzal ředitel děti do ředitelny, aby se zahřály. *„Táto, přece si to představ, ředitel! A vaří klukům čaj, aby jim nebylo zima!“* (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 89) Rozhovor dále pokračuje, ač ne už s takovým nadšením. Ilja Hurník v závěru povídky dospívá k poznání:

*„ten ředitel nalil dětem možná víc než čaj do hrnků, totiž teplo do dušiček. Jestli některý z těch zahřátých kluků mu někdy napíše dopis, bude taky hřejivý. ... „On ti, táto, vyplácal na ty čaje celý pytlík cukru ...!“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 90)*

Tedy můžeme shrnout: Co bylo pro dítě ve škole nejcennější?

Navíc: emocionální zážitek a potřeba ho sdílet, dokáže děti vždy vyprovokovat k vyprávění. A ještě do diskuse: Povídka nám může evokovat ještě něco: Současné děti jsou obklopeny bezpečím školy i domova, sledovány pomocí mobilů na každém kroku. Jaké vlastně mohou mít reálné zážitky? Zážitky ve škole. Možná jen prožité na modelové situaci v hodinách českého jazyka. I zážitky z modelových situací nabídnutých učitelem na základě literárních ukázek, přispívají k jejich rozvoji mnohem více, než nejakčejší situace ve virtuální realitě. Na rozdíl od virtuálních ty modelové skýtají šanci k projevům lidskosti, obyčejné lidské laskavosti, přátelství a soucitu.

6. 4. Pro výuku slohu

Považuji za velice inspirativní pro výuku slohu, tvůrčího psaní a vůbec veškerých tvořivých aktivit žáků, zpětný pohled na Hurníkovu výuku skladby viděnou očima jeho žáků. Mám za to, že hudební skladba se od té literární zase tolik neliší. Přinejmenším etickým dopadem. Nejlépe se strom pozná po ovoci a právě z tohoto pohledu hodnotí Hanuš Bartoň své bývalé spolužáky z Hurníkovy třídy.

Jednak zjišťuje, že „*profesor Hurník nevytvořil skladatelskou třídu v obvyklém slova smyslu. O jeho bývalých žácích nelze mluvit jako o „Hurníkovcích“ ve smyslu stylového zaměření. Netvoří žádné seskupení estetických souvěrců, k čemuž někdy tíhnou odchovanci jiných výrazných skladatelských osobností.*“ (Bartoň 1995, s.123-124)

Přitom však nepopírá, že kdyby toto bylo Hurníkovým cílem, byl by zřejmě úspěš. Označuje ho za jednoho z toho mála dnešních autorů, kteří v době zbytnělého zájmu o vědomé a proto neúspěšné vytváření vlastní hudební řeči nepostřehnutelným a samozřejmým nenásilným způsobem této metody dosáhli. Co mají totiž všichni společného, to je vývojová důslednost. Žádný z nich (aspoň pokud Hanuš Bartoň ví), neskáče stylově ode zdi ke zdi. Nemají také sklon k falešným pózám a jalové exhibici vyplývající z nejistoty.

Prvky dnešní hudební řeči skladatele Martina Marka, který píše hudbu velmi vzdálenou estetickým východiskům Ilji Hurníka, bylo možné vysledovat ještě na konzervatoři, třebaže tehdy byly jen těžko rozpoznatelné a až dnes lze říci, co znamenaly.

Michael Kocáb využil svůj profesionální um v osobitém pojetí rocku. Jeho nejlepší skladby se totiž dají označit za vícežánrové. Neslevují nic z důležitých vlastností rocku, přitom však mají i všechny náležitosti kompozice vážné hudby – totiž ucelený záměr a jeho dokonalé naplnění.

Nejblíže „hurníkovskému“ pojetí zůstal Pavel Trojan, ale i jeho dnešní řeč se vyvinula k menší zdobnosti, ovšem využívá většího spektra harmonických prostředků k emocionální funkčnosti. Zajímavým shledává expresivní styl Hany Vejvodové a zase zcela jiný styl Jitky Koželuhové, tíhnoucí k renesanci atd.

Hanuš Bartoň shledává čtyři způsoby, jak učit kompozici.

První způsob označuje za přímo škodlivý. Metodou stálého detailního opravování chyb napíše profesor vlastně skladbu za žáka.

Druhý způsob charakterizuje to, že žák dostane úplný návod k použití notového papíru, takže stačí do této formule dosadit tuš a hudební expert je na světě. Ještě

si v postgraduálním kursu osvojí schopnost vytvářet vlastní návody, které budou nabídnuty k použití budoucím kolegům.

Třetí způsob uplatňuje důsledně zásadu nevměšování. Výuka se omezí jen na přesně definované věci, jako instrumentace, vedení hlasů, forma apod. Čímž vyučí dobré řemeslníky, ale obsah zůstává stranou.

„Hurníkův přístup je ale zcela jiný..., i když pozitivní zásadu řemeslné přípravy zahrnuje. V jeho třídě šlo v první řadě o to, co píšeme, teprve v návaznosti o to, jak s tím zacházet. Hurník věnoval přednostní pozornost otázce invenční hodnoty toho, čím popíšeme papír. Různými způsoby nám byla stále kladena otázka: „Je toto opravdu silný nápad?“ – tedy: „Je skutečně nutné tuto skladbu napsat?“ Hurník ovšem sám odpověď nedával. Odpovědnost za rozhodnutí zabývat se dál tím, co jsme přinesli do hodiny, byla na nás žácích. ... V Hurníkově třídě se skládá hned od prvního ročníku doopravdy, se všemi riziky a odpovědností.“ Nebyl tu stres známý z jiných tříd, pramenící patrně z rozpolcenosti podle vzorce: na „umění“ teď zapomeň, dokud se nenaučíš „řemeslo“.“ (Bartoň 1995, s. 126)

Na hodinách nejen hráli, četli a rozebírali rozpracovaní skladby, ale zabývali se příklady z doby minulé i současné, vztahující se k žakovským pracem. Ve směru nového vývoje Hurník očekával nástup jakéhosi nového romantismu, což se také do značné míry potvrdilo. Dnešní autory zajímá více citový dopad, než skladebný systém sám o sobě.

Na rozdíl od názorů, že nejlepší skladba se pozná podle citového dopadu, Ilja Hurník tvrdil, že ta nejlepší hudba vyzařuje jakousi sílu, kterou nelze vyjádřit prostředky emocionálního slovníku. Skladatel neslouží především publiku, interpretům nebo úspěchu, ale své skladbě.

Hurníkovi žáci se poznají podle toho, že se nespokojí s žádnou předurčenou konstrukcí ani estetikou, ale poctivě usilují o každý tón a jeho smysl. *„Učení Kurzovo a Novákovo označil Ilja Hurník, jejichž žák, jako školu tvůrčí etiky. Takové se dostalo od něho i nám.“* (Bartoň 1995, s. 127)

Někdy je pro učitele skutečně těžké vést žáky k osobitosti a nepotlačovat projevy originality, i když se zatím projevují nepatrně. A zároveň nebýt tím, kdo jásá nad každým sebelacinějším projevem žáka, protože on to tak cítí a chce. Vést je k samostatnosti v tvorbě, a zároveň k zodpovědnosti.

7. Náměty k využití vybraných literárních děl Ilji Hurníka na 2. stupni ZŠ

Jak učit českému jazyku a literatuře ve „věku zábavy“, v době „digitální demence“, kdy digitální média znatelně poznamenávají úroveň a slovní zásobu dětí, které učím. Děti nečtou. Děti žijí většinu každého dne ve virtuálním světě (6-7 hodin, pokud nepočítáme používání digitálních médií ve škole při výuce). Nesetkávají se mimo školu k přímé komunikaci z očí do očí – nyní se tento extrém vyostřil s pandemií Covid 19 a přijatými vládními nařízeními. Nařízení rodičů, aby dítě po příchodu ze školy zůstávalo doma (dříve takzvané „domácí vězení“) je vítáno, protože poskytuje čas k brouzdání po sociálních sítích, trestem je jít ven. Schopnost jazykové komunikace je čím dál problematičtější. Slábne paměť a přemýšlení je stále obtížnější.

Dramatické hry

V literární výchově jsou nepostradatelné, ačkoli si na ně málokdy uděláme čas. Ke své škodě i ke škodě žáků. Důvodem je množství žáků ve třídách, nevybavenost škol relaxační místností, složité organizační řešení. Pokusím se představit několik osvědčených cvičení z Receptáře dramatické výchovy a Her pro šest smyslů aplikovaných na využití v literární výchově. Protože dramatická hra v literární výchově mimo jiné může posloužit „*jako metoda ... s cílem pochopit podstatu literární komiky, ...rozvíjet schopnost vnímat situační a jazykovou komiku.*“ (Gejgušová 2009, s. 86)

7. 1. Sloh a komunikace

7. 1. 1. Redundantní slova - *Rétorika*

Rétorika

(Hurník 2013. *Okrový notýsek*, s. 40-41)

Povídka o zbytečných slovech a o řečnických nešvarech – jak bývají řečníci zazděni do sebe, do svého „já“. Na úvod doporučuji pořídit si ukázky z proslavů současných politiků – nemusíme hledat dlouho, abychom našli doklady níže popsaných jevů.

Výběr z Hurníkova soupisu pokynů pro řečnění:

„*Dovolte mi – zbytečnost; co dovolit, když bez toho na dovolení nečeká ...*

Takže – že by to shrnul? Ne, jen opakuje znovu všechno.

Prostě – parazit, uráží posluchače, prý je to prosté ...

Problematika – problém nestačí? Existence, metafyzika.

Pokračování, promyšlení, nařízení atd. = vpád podstatných jmen slovesných – vnáší úřední důstojnost a vyzývá k důslednosti.“ (Hurník 2013. *Okrový notýsek*, s. 40-41)

Ilja Hurník na mnoha dalších příkladech vtipně dokazuje zbytečnost a nabubřelost těchto slov. A ruku na srdce, nenadužíváme jich i my, učitelé? Začněme u sebe, tato slova opravdu neslouží k ničemu dobrému. Už v Evangeliiu Ježíš káže učedníkům: „*Vaše řeč budiž ,ano, ano – ne, ne‘; co je nad to, je ze zlého.*“ (Bible 2006, Evangelium podle Matouše 5/37, s. 7) Podívejme se nyní na výběr, k čemu by také mohlo vést další šíření těchto slov.

„Ne návštěva, ale pozvání k snědení oběda ...

Ne polibek, ale provedení políbení.“ (Hurník 2013. *Okrový notýsek*, s. 41)

Dále si Ilja Hurník všímá redundantní přesnosti: „*Mé zlaté hlavní město České republiky na řece Vltavě.*“ (Hurník 2013. *Okrový notýsek*, s. 41)

A na závěr zájmeno „já“: „*Patrně jen já ... Na druhé straně já ... Vězeň svého já na doživotí.*“ (Hurník 2013. *Okrový notýsek*, s. 41)

Tato povídka vnitřně odhaluje nešvary v projevech nejen politických, ale i v projevech běžných. Jsem přesvědčena, že je vhodné ji mít po ruce, probíráme-li s žáky například referát, výklad, či jiné útvary volnějších mluvených projevů improvizovaných podle osnovy. Kromě toho pomůže nám, učitelům kultivovat i náš běžný mluvený projev

7. 1. 2. Motiv a téma (Práce s motivy) - *Malá učebnice hudebních forem*

Tato ukázka vtipně a přehledně seznámí čtenáře nejen s hudebními formami, ale znamenitě jí můžeme využít i při výuce slohu a komunikace. Velice dobře se na ní hravou formou žáci naučí identifikovat motiv a pracovat s motivy, čehož můžeme využít při dramatických hrách, jako jsou například „Příběhy“. Popis této hry a její využití uvádím za textem.

Za Hurníkův text psaný kurzívou jsem vložila do závorky zkrácené schéma jednotlivých hudebních forem.

Forma písňová

V chalupě žil Jeník a pásł ovce.

Jednoho dne se vydal do světa. Přišel k zámku, v němž žila princezna. „Bud' zdráv, Jeníku,“ řekla, „zůstaň.“ Jeník se na ni zadíval a pak si řekl: „To raději půjdu domů.“

I odešel domů, žil dále v chalupě a pásł ovce.

(a b a)

Malá rondová forma

V chalupě žil Jeník a pásł ovce.

Jednoho dne se vydal do světa. Přišel k zámku, v němž žila princezna. „Miluji Tě,“ řekl Jeník, „co mohu pro tebe učinit?“ „Nic,“ řekla princezna, „jsem šťastna, dokud mohu zpívat, a to mohu,“ a zazpívala.

Jeník se tedy vrátil domů a pásł ovce.

Jednoho dne přišla za ním princezna a řekla: „Miluji Tě, co mohu pro tebe učinit?“ „Nic,“ řekl Jeník, „jsem šťasten, dokud můžeš zpívat, a to můžeš.“ Princezna tedy odešla a zpívala.

Jeník žil dále v chalupě a pásł ovce.

(a b a c a)

Forma sonátová

V chudé chalupě žil Jeník a pásł ovce.

Jednoho dne se vydal do světa. Přišel k zámku, v němž žila princezna. „Miluji tě,“ řekl Jeník, „pojď se mnou.“ „Miluji tě,“ řekla princezna, „zůstaň.“

„Nemohu,“ řekl Jeník, „chudoba jest mým bohatstvím, musím se vrátit a ty pojď se mnou.“

„Nemohu,“ řekla princezna, „bohatství jest mým bohatstvím. Zůstaň.“

„Jsme v konfliktu,“ řekl Jeník, „naše láska jej však překoná.“

A překonala. Princezna pásala ovce a Jeník kraloval.

(expoziční, 1. téma, 2. téma – provedení (témata v konfliktu) – coda = závěr)

Fuga

V chalupě žil Jeník a tři bratři. Jednoho dne odešel nejstarší Jeník do světa, aby hledal štěstí. Jak šel lesem, slyší za sebou kroky. Ohlédl se a spatřil prostředního bratra. I přidal do kroku, aby jej bratr nepředěšel, ale ten jej dohonil. „Dohonil-lis mne už,“ pravil nejstarší, „pojďme hledat štěstí spolu. Ale pospěšme, neboť slyším v dáli kroky.“ Nejmladší bratr jim byl v patách. I prchali před ním lesem, ale on je dohonil.

Hledejme tedy štěstí společně,“ řekli první dva, když tu se les otevřel a oni stáli opět před svou chalupou.

„Hle, našli jsme své štěstí,“ pravili a vešli do domu.

(1. hlas (do něhož se připojí) – 2. hlas (do něhož se připojí) – 3. hlas – spojení hlasů)

Variace

V chalupě žilo šest bratří a pásali ovce. Pak se vydali do světa. Přišli k zámku s princeznou.

První bratr přinesl princezně darem hříbátko. „Jsi skotačivý, jako hříbátko,“ řekla princezna, „chci tě za muže.“

Druhý bratr jí podal růži. „Jsi tajemný, jako růže,“ řekla princezna, „chci tě za muže.“

Třetí bratr jí přivedl býka. „Jsi vzpurný, jako býk,“ řekla princezna, „chci tě za muže.“

Čtvrtý bratr jí dal plástev medu. „Jsi jako plástev medu,“ řekla princezna, „chci tě za muže.“

Pátý bratr jí dal políbení. „Chci tě za muže,“ řekla princezna, „chci tě za muže.“

Šestý bratr jí vzal do tance. „Tančíš jak ďábel,“ řekla princezna, „chci tě za muže.“

Bratři řekli svorně: „Jsi lačná jako žena,“ a odešli domů do chalupy, aby pásali ovce.

(úvodní téma – 1. variace – 2. variace – 3. variace – 4. variace – 5. variace – 6. variace – návrat k úvodnímu tématu)

„Forma atematická

V jisté chalupě žil Jeník a pásal ovce. Jednoho dne se jedna ovce zatoulala až k jeskyni, v níž žil drak. Drak unesl princeznu a věznil ji. Princezna pravila: „Otče, já jsem tvá dcera.“ Otec zaplakal a daroval mu truhlici. V truhlici byl had, jenž pravil: „Jaroslave, čeho žádáš?“ Jaroslav odešel tedy do světa, aby se už nevrátil.

(Každý motiv na základě libovolně vybraného detailu navazuje na motiv předcházející.)

(Hurník 1985. *Trubači z Jericha* s. 136-138)

Identifikace motivů využíváme například pro výuku slohového útvaru „vyprávění“ za použití dramatické hry Příběhy.

Žáci II. stupně základní školy se učí nejprve porozumět jednotlivým bodům osnovy vyprávění, po hře je vhodné zadat jako úkol (nestihneme-li v hodině, pak jako úkol domácí) vyplnit heslovitě jednotlivé body osnovy tak, abychom byli schopní podle ní příběh poutavě převyprávět. Podle mých zkušeností hrou žáci lépe pochopí účel a funkci osnovy a daří se jim lépe analyzovat děj, na kterém měli spoluúčast. Na konkrétně prožité modelové komunikační situaci lze lépe aplikovat velmi abstraktní osnovu, než na příkladech a textech z učebnice – jakkoli jsou dobře vybrány.

Žáci by postupně měli být schopni vytvořit jednoduchý modelový příběh a držet se striktně zachování motivů a návaznosti – fantazie zde musí sloužit, nemohu použít to, co mne právě napadne, odvádí-li to pozornost od účelu příběhu.

Příběhy – dramatická hra, je možné ji využívat v mnoha variacích

Potřeby:

Upravená běžná školní třída.

Na hodinu žáci rozestaví lavice po obvodu místnosti a židle postaví opěradlem k lavici. Když si sednou, vidí každý každého, když potřebují něco zapsat, sednou si na ně obkročmo, jako na koně. Předpokládají se jen krátké zápisy.

Cíl:

Vystavět příběh na základě určitých omezení nebo schématu, kooperace při VYPRÁVĚNÍ, zachování motivů a návaznosti.

Popis:

Žáci sedí v kruhu tak, aby každý viděl na každého, a popořadě každý řekne jednu větu, kterou navazuje na předchozí vyprávění až do konce příběhu – podle množství žáků a spletitosti děje může příběh jít po kruhu jednou, nebo dvakrát – jak je třeba. Pokud žáci chápou pojem motiv, můžeme jim dát podmínku, že do vyprávění nesmí přidávat více motivů než tři až čtyři, podle toho, jak jsou vyspělí. Žáci mají tuto variantu mnohem raději, protože mohou začít o čemkoli, nejsou vázáni tématem, postavami ani prostředím, takže je velice napínavé, jak se společná práce podaří. Klade však už větší nároky na vnímání a pozornost.

Pro nezkušené žáky doporučuji začít variantou **Příběhy (ve čtyřech bodech)**

Zadáním čtyř základních dějových bodů se dá předejít neurčitostem ve vedení příběhů, nepoměřům, rychlému ukončení bez rozvinutí děje atd. Například:

1. Chlapec si přivede domů kamaráda, aby se společně učili.
2. Kamarád zjistí, že jeho hostitel má vzácnou knížku, která se mu před půlrokem ztratila.
3. V přítomnosti dalších dvou dětí ze třídy obviní kamarád svého hostitele z krádeže.
4. Závěr si najdou žáci sami.

Za domácí úkol si žáci příběh zapíší vybranou formou.

Využití: 6.-9. ročník ZŠ

Této hry využívám u žáků schopných soustředit se aspoň 12 minut a vydržet po tuto dobu v klidu na místě – obvykle u žáků od 12 let výše. Žáci se učí sledovat a rozvíjet dějovou linku, styl, osobní stanovisko a postupně generovat téma. Zároveň potřeba navazovat je nadřazená originálnímu (leč bezúčelnému) projevu jedince.

Lze použít k úvodu do stylistiky, příběh lze vyprávět podle vyspělosti žáků jako hlášení, knižní nebo filmovou novinku, aktualitu (zápis z černé kroniky), baladu, pohádku,

horor, anekdotu, inzerát, protokolárně (zápis z policejního vyšetřování), zvukomalebně, kondicionálem, v dialektu, pomocí přechodníků, případně i barokně atp.

Při určité vospělosti třídy lze ve vyprávění počet zadaných bodů zkrátit a postupně přejít na variantu bez omezení.

7. 2. Komunikace

Současné děti mluví čím dál méně. S kamarády od poměrně útlého věku komunikují stále častěji převážně přes digitální techniku a sociální sítě. S rodiči ještě obvykle komunikují přirozeně, ale i zde už rodina nalézá čím dál tím méně příležitostí spolu uvolněně hovořit. Je totiž stále větší a větší problém, aby se vůbec sešla. Dříve se rodina scházela aspoň k večeři a u večeře se povídalo, jenže pak přišla televize a povídání nahradila. Dnes se rodina už zřídka i k té večeři sejde.

Pro vše, co je pro mluvený projev důležité: pohyb těla, oční kontakt, mimika, gestika, pro to všechno mají dnešní děti čím dál méně příležitostí – jak je rozvíjet, jak si je vůbec uvědomit, jak je používat. Nejvíce k tomu mají ještě příležitost ve škole. Ve všech předmětech jsou přece jen občas nuceni promluvit. Častěji z lavice, kdy komunikují zpravidla s učitelem, méně často od tabule, před celou třídou.

7. 2. 1. Dialog - . Řeči rodinné a Schodiště

Dialog je pro žáky druhého stupně velice aktuální. Puberta, jak už výše zmíněno, je období příznačné pro diskusi kteréhokoli druhu. K dialogu

„Cílem dialogu není zvítězit nad partnerem, ale hledat pravdu, porozumění, dohodu.“
(Mikuláščík 2010, s. 143)

„Rozhovor se stává dialogem teprve tehdy, když oba účastníci mají dobrou vůli vzájemně spolu otevřeně komunikovat, a vzájemně respektovat stejná práva pro obě strany (stejně časové vstupy, naslouchání jeden druhému), když dovedou respektovat a mít v úctě jeden druhého.“ (Křivohlavý 1995, s. 24).

Srovnejme si nyní definice dialogů s dialogy popsány v Hurníkově zamyšlení.

Současné dialogy z médií

7. 2. 1. 1. Řeči rodinné

Řeči rodinné (Hurník 1987. *Listky vavřínové*, s. 90-94)

Jsou krátkým zamyšlením o tom, jak média působí na lidskou komunikaci. O tom, jak lidé nereagují adekvátně, ale jakoby pod nátlakem. Vytrácí se tečky za odpovědí, odpovídá se otazníkem, vykřičníkem, otazníkem i vykřičníkem dohromady nebo třemi tečkami. Zjistíme některého žáka během školní komunikace při něčem podobném nachytáme. Nenechme si tuto příležitost ujít. Před probíráním těchto jevů doporučuji vybavit se několika krátkými šoty aktuálně sledovaných vzorně současných seriálů, filmů, telenovel, případně i filmů mezi dětmi populárních, zachycujících několik příkladných, níže popsanych i jiných aktuálnějších jevů. Ačkoli téměř všechny probíhají mezi mužem a ženou, je to spíš výhoda. Děti vděčně přijmou, že to není jen jejich chyba, že se jí dopouštějí i dospělí. A bude to pro ně další důkaz, že často nejednáme tak, jak chceme, ale jak nám to diktují média. A položme si otázku: Měl by se náš rodinný život podobat seriálům, filmům či telenovelám? Bylo by to doma příjemné?

„Muž praví: ‚Copak máme k večeri?‘ Přiměřená odpověď by se zdála: ‚Vejde naměkko.‘ Žena však opáčí: ‚Bojíš se, že se nenajíš?‘“

„Kampak jsem dala to pletení,‘ dumá žena.

Muž neřekne ‚nevím‘, nýbrž ‚Vím já?‘ Ještě lépe: ‚Pletu já snad svetry?‘

Ona: ‚Říkám snad, že pleteš svetry? Já se jen ptám, ptát se snad ještě smím, či ne?‘

Jestli ti dva mají v hlavě chmury, byl by snad ten tón pochopitelný. Takový však zaznívá i při pohodě:

‚Jestlipak nás tatínek vyveze v sobotu na výlet?‘ řekne žena zvesela.

‚Tvrším snad, že nevyveze?‘ špásuje muž. ‚Takový tatínek přece nemá na práci nic důležitějšího než vymýšlet výlety, že?‘

*‚Pravda, zůstaneme doma, aby se nám tatínek nepřepacoval,‘ zašvitoří ona hlasem chladnoucím.“ (Hurník 1987. *Listky vavřínové*, s. 91-92)*

Ale není to jen reakce na otázky, jsou tu reakce na pochvalu, jako kdyby náš život probíhal v trvalém ohrožení:

„Tys umyla podlahu,‘ řekne muž uznale.

*„Dělám přece, co mohu, ne?“ vyrazí žena s obranou, neboť v konstatování, že umyla podlahu, se zajisté skrývá výtka, že okna dosud umyta nejsou.“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 92)*

*„Tos uvařila dobře,‘ a ona poznamená: ‚Pozor, aby ses v chvále nepředal.‘“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 94)*

I nejnevinnější otázka „kolik je hodin“ někdy dokáže způsobit hotové peklo, když tázaný odpoví „*To je jedno, zašit mi kapsu už stejně nestihneš!*“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 94)

Následují další příklady a velice vtipné odhalení jednotlivých pohnutek. Zamýšlí se i nad faktem, že na filmovém plátně stejně jako na televizní obrazovce je nejlepší příležitostí pro takové dialogy společné jídlo. Obědy a večere v našich filmech jsou nenapravitelně pokažené. A jak je tomu v našich domovech?

„Slova jednou vyřčená si už žijí na vlastní pěst, přitahují další i proti naší vůli. Tahle, třeba jen naoko popuzená, si vynutí co odezvu jiná, už opravdu popuzená, z pošťouchnutí se stává píchání špendlíkem, který nakonec propíchne i hroší kůži.“

*Tou věcí už se musel někdo zabývat, protože vymyslel takovou starosvětskou moralitu: Postav ke svým slovům tři strážce. Chystá-li se ti z úst vykročit slovo, necht' se první strážce zeptá: ‚Jsi pravdivý?‘ Druhý necht' se zeptá: ‚Jsi užitečný?‘ Třetí: ‚Jsi laskavý?‘ A teprve když všem třem může slovo odpovědět: ‚Ano‘, budiž přes rty propuštěno.“ (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 93-94)*

Hurník zde uvádí, že o slova pravdivá a užitečná by nebyla nouze, je to ostatně patrné i z výše uvedených dialogů, „*jen ten třetí strážce si nějak služby nehledí*“. (Hurník 1987. *Lístky vavřínové*, s. 94) Chápe dramatiky, kteří musí připravovat krizi a budovat napětí. Smutným faktem však zůstává, že toto prokrvování dialogů lidé už mnohdy berou jako normu a děti po nich.

7. 2. 1. 2. Schodiště

Schodiště (Hurník 1969. *Proč pláče Metuzalém*, s. 74-77)

Před čtením následujících dialogů bude nejprve třeba se zorientovat v situaci. Proto nebudeme-li s žáky celou povídku číst, měli bychom jim provést to, co uvádí Valenta

na prvním místě: *Analýzu situace* (Valenta, s. 153). Píšu ji před každým dialogem podle toho, co se v povídce děje. Není však nutné žáky s hotovou analýzou seznámit. Naopak, pokud máme čas, bude jistě zajímavé, nechat žáky analýzu situace navrhnout, protože je vhodné „*estetický prožitek spojený s četbou a vnímáním uměleckého díla vyjádřit i neverbálními prostředky ... dramatickou výchovou, pantomimou, ilustrací*“. (Gejgušová 2009, s. 81)

Ať tak či tak, tento bod nesmíme pominout.

Jako aktivitu před čtením, nebo před rozehráváním situací z této povídky bych zvolila pro roznění obrazotvornosti (v této povídce velice důležité) stimulaci předmětem, v tomto případě „schodiště“, v pojetí Briana Waye. Ten navrhuje: „*Přidejte k předmětu i čas a místo, každé skupině navrhněte jiné.*

Příklad: Předmětem je prsten, pro všechny skupiny společný.

Dodejte k tomu:

1. skupina – čas: před 2000 lety,
2. skupina – čas: roku 2000 našeho letopočtu,
3. skupina – místo: stará farma,
4. skupina – místo: vrcholek hory,
5. skupina – čas: Štědrý večer; místo: podpalubí.

A tak dále, pro každou skupinu jiný čas a místo.“ (Brian Way s. 43)

Navrhne si časy a místa pro naši povídku příznačně odlišná podle záměru, který sledujeme. Já bych navrhovala například „setkání 3 a více osob na „schodišti“, předvedené živým obrazem – štronzem (viz Dramatické hry), krátce, řekněme na 8 fázích rozehraným:

1. skupina – čas: 50. léta minulého století
2. skupina – čas: 90. léta minulého století
3. skupina – čas: rok 2021
4. skupina – místo: zámek Hluboká nad Vltavou
5. skupina – pražský secesní činžák
6. skupina – městský úřad

Pak můžeme nechat působit Hurníkovu charakteristiku domu, v němž je naše schodiště:

Schodišti vévodí reliéf Adama a Evy, kterak jsou andělem vykázáni z ráje.

*„Tento dům je tvůj ráj. Šetři zákon, jenž ti je uložen, jinak budeš vyhnán jako ti dva!‘
Hudba ohleduplně utichávala již před devátou. ...*

Což je možné, aby ten mír, ta tišina trvala věčně?‘‘

(Hurník 1969. Proč pláče Metuzalém, s. 74)

Dialogy z první části povídky rozepisují pro lepší přehlednost jako scénář. Velice dobře nám poslouží k výuce dialogu a jeho nezbytných součástí a variant. Máme je tu všechny jako na dlani.

1. Situace: Khunová při návratu domů objeví v koutě chodby lidský výkal a zvěstuje svůj objev doma svému muži (staršímu bratrovi). Chceme-li žáky do situace lépe vpravit (pokud není naším cílem čtení a rozbor celé povídky), můžeme jim totiž situaci prezentovat jako rozhovor mezi studijně založeným starším bratrem a jeho sestrou. V povídce je to však manželský rozhovor.

Khunová: „Viděls? Tam na chodbě, tam v koutě ...‘‘

Khun: „Strašné.‘‘

Khunová: „Není to od pejsků?‘‘

Khun: „Není, původ je jasně humánní.‘‘

Khunová: „Třeba někdo cizí...‘‘

Khun: „Ne, někdo cizí nepoběží do druhého patra. To byl někdo z domu, někdo z nás.‘‘

Khunová: „Někomu z třetího, nebo čtvrtého se udělá špatně, běží, nedoběhne..., v třetím bydlí ty dvě staré dámy, jakpak se jmenují?‘‘

Khun: „Nevíme, jak se jmenují, žijeme tu tolik let a nevíme o nikom nic. Vadí nám to? Nevadí. Dokonce svou lhostejnost bereme jako chvályhodnou taktnost. Ale což jestli někdo onou tzv. taktností netrpí? Trpí rok a 10 roků, až jednoho dne v něm propukne vztek a vykálí ze sebe všechn hnus a opovržení nad naší korektností. Jak se jmenuje ten profesor ze čtvrtého patra?‘‘

Khunová: „Myslíš, že by on?‘‘

Khun: „Když vidím, jak mi servilně dává přednost ve dveřích, ačkoliv je aspoň o deset let starší, tu, abys věděl, mám chuť udělat taky něco jako by jím otrásl, něco jako tamten.‘‘

(Hurník 1969. Proč pláče Metuzalém, s. 74, jako scénář rozepsala autorka této práce)

2. Situace: V domě na chodbě v koutě se objevil – lidský exkrement. U něho se druhého dne náhodně sejdou tři vážení obyvatelé tohoto domu: inženýr, docent a profesor, kteří spolu kromě běžných pozdravů dříve nekomunikovali.

Ing. Trla: „Že se to má odklidit? To se rozumí, že má. Ale KDO? Ukažte mi, pane, prstem na toho, kdo to má udělat, jsem zvědav, co nám odpoví, to jsem tedy zvědav!“

Prof. Buk: „... domovník. To je věc domovníka.“

Ing. Trla: „Domovník není. Odstěhoval se před půl rokem a nový nikde. Volal jsem na příslušná místa, aby byl na schodišti zjednáán pořádek. Vysmáli se mi, pane, vysmáli!“

Ing Trla: „Ted' to chce jasný postoj, společný. Já jsem Trla, inženýr Trla.“

Docent Khun: „Kuhn.“

Prof. Buk: „My se známe, byl jsem na vaší přednášce – jazykověda sice do mého oboru spadá jen částečně.....“

Ing Trla: „Chce to jasný postoj. Nikdo nemůže na nikom chtít, aby za nějakého nestydu uklízel. Tak hluboko jsme ještě neklesli. I když jsme klesli dost hluboko, už tím, že trpíme mezi sebou skrytou obludu, neschopni ji odhalit. Zatím víme jen jedno: Podezřelí jsou všichni!“

Prof. Buk: „Až zde na pana inženýra Trlu a ovšem, na pana docenta. Já jsem sice archeolog, ale co by byla archeologie bez jazykovědy! (Velmi si vážím, pane docente, vašich úvah o emfatických souhláskách. Není vyloučeno, že by z nich bylo lze leccos vysoudit o dosud nejasném původu Sumerů.)“

Docent Khun: „Zcela s vámi souhlasím, tedy co do úklidu, Je to úkol správních orgánů. Ale co to znamená? Že ta věc tam zůstane. Budeme kolem ní chodit, dokud se nerozpadne v prach. Leda že by ji uklidil původce. Že by šel do sebe. Ale ten to neudělá, takový akt by se rovnal přiznání. Kdyby byl při něm viděn, byl by ztracen“.

Prof. Buk: „Už toho nechme. Dovolil bych si vám poslat svou práci o protoindických pečetítkách, žádný objev, jen trocha úvah.“

(Hurník 1969. *Proč pláče Metuzalém*, s. 75-76, do scénáře rozepsala autorka této práce)

7. 2. 2. Monodialog - Schodiště

Finální část povídky bude velkou inspirací pro nácvik vnitřního dialogu neboli monodialogu, jak jej nazývá Valenta a charakterizuje jej jako techniku, která *směřuje k uvědomění si dialogičnosti lidského myšlení i prožívání, k dialogické podstatě osobnosti.* (Valenta, s. 143) Nabízí nám velice nadčasovou, silnou, provokativní a diskutabilní situaci. Poslouží nám dvojím způsobem.

Bud' proto, abychom jejím prostřednictvím v komunikační výchově představili monodialog, a cílem pak bude nácvik jiné komunikační situace například tak, jak jej popisuje Valenta:

„Žáci vytvoří ve dvojici fiktivní dialog ‚já‘ a ‚druhého ‚já‘ na kontroverzní téma (... mám říct sousedovi, že mne ruší jeho rádio? ...)

Vyspělejší hráči zveřejňují vnitřní dialog nahlas.

Reflexe:

... Víte o situaci ve vlastním životě, kdy vám (dialogičnost – poznámka autorky této práce) pomohla?

... Bylo těžké říkat nahlas svůj vnitřní dialog? Čím to bylo těžké?“ (Valenta 2010, s. 143)

Hurníkův zhuštěný text tak můžeme využít jak pro vstupní motivaci, než se s žáky začneme monodialogem zabývat, k prezentaci monodialogu, z níž žáci sami vyvodí, oč nám v monodialogu půjde, tak jako literární „ochutnávku“ z povídky.

3. situace: Po týdnu, kdy v počestném domě zůstává lidský výkal na chodbě v koutě, tento nechutný předmět sblížil obyvatele domu, kteří se dosud neznali, jen se lhostejně na chodbě s pozdravem míjeli. Díky tomuto žinantnímu pozůstatku si zprvu sdělovali své rozhořčení, posléze se snažili situaci důstojně řešit, díky čemuž se o sebe navzájem začali zajímat a sblížovat se.

Khun: „Nepředstavitelné, moje žena s paní Obenbergerovou v opeře... A pan profesor Buk mne dnes doprovodil až k fakultě, přidal se i inženýr Trla. A já jsem mluvil a mluvil, o Chetitech klínopisných a Chetitech hieroglyfických, snad až příliš podrobně. Dům se probouzí, zvedá se k lepšímu – a co ty? Jen dojatě přihlížíš, jak paní Obenbergerová halí tvou ženu do své šály, a jak pánové, ač nerozumějí nebo nesouhlasí, přesto vlídně přikyvuji. Pozvedni se jako oni, zahod' svou důstojnost, vždyť je to jen pýcha. Pokoru, tu v sobě probud', zkus to a uvidíš, co to s tebou udělá.“

(Hurník 1969. *Proč pláče Metuzalém*, s. 77, jako monolog přepsala autorka této práce)

Nebo naopak nácvik monodialogu můžeme předeslat jako vstupní aktivitu k následnému čtení uměleckého textu, jak doporučuje Lederbuchová, neboť: *„estetickou zkušenost dítěte je třeba před četbou mobilizovat, aktivizovat určité její složky významově korespondující s významy textu, aby byla připravena mentální půda pro zážitek a jeho efektivní strukturaci ... kvalitu estetické zkušenosti nelze radikálně změnit ... neboť je-li estetická zkušenost mělká, pak i zážitek bude úměrný jí, a ne síle estetické provokace“*. (Lederbuchová 2010, s. 125) Pak bude cílem pochopení a zážitek z Hurníkovy povídky. Myslím, že lze zvolit obojí, záleží to především na dětech, které máme před sebou, na situaci, kterou momentálně s dětmi řešíme a na cíli, jehož chceme dosáhnout – vezmeme-li si „na mušku“ komunikační výchovu, její formy a prostředky, nebo výchovu literární směřující k pochopení díla s poukazem na umělecké prostředky, jimiž autor dosahuje účinku. Samozřejmě je tu i silné hledisko filosofické či chcete-li osobnostně sociální, a to se bude nutně odrážet v postojích žáků k autorem mistrovsky načrtnuté situaci.

Od monodialogu je už jen krůček k monologu, v povídce Schodiště však spíše k řečnickému projevu. Doporučuji jej však zařadit jen v případě, že se s žáky zabýváme celou povídkou, nebo jejím rozhlasovým zpracováním.

7. 2. 3. Monolog - Schodiště

K monodialogu můžeme na závěr připojit i krátký monolog z téže povídky.

4. Situace: Když se docent Khun dojat přátelským klimatem v domě nakonec odhodlal nežádoucí relikv odklidit, někdo z domu ho uviděl a ihned to důvěrně sdělil všem ostatním. Všem se ulevilo i ujednali si společný nedělní výlet parníkem, ovšem bez docenta Khuna. Inženýr Trla však považoval za svou povinnost mu před společným odchodem vyjádřit jménem celého domu uznání.

„Ing. Trla: ‚Pane docente, chtěl jsem vám říct, že si vás vážím. Všichni v domě si vás vážíme. Všechny nás dojalo vaše čestné chování. Taková věc se může přihodit každému, že ano, ale ne každý má odvalu se přiznat. A před očima domu všechno poctivě odčinit, napravit, co způsobil. Všechna čest, pane docente, všechna čest.‘“ (Hurník 1969. Proč pláče Metuzalém, s. 74)

Uznání bylo bohužel trochu jiné, než si asi docent Khun představoval a očekával, svým vstřícným krokem se nezvratně a jednou provždy vyčlenil z kolektivu.

7. 3. Umělecký přednes

7. 3. 1. Kritéria přiměřených textů pro žáky ZŠ k recitaci

O důležitosti přednesu se vedou stále spory. Rozhodně nemíním podporovat to, čemu se také někdy říká recitace – že totiž učitelka uloží žákům naučit se z paměti básničky z čítanky. Tento přístup ovšem budoucím recitátorům způsobí, že o přednes ztratí zájem. Jde tu o pamětní memorování, které žáky nebaví a nic jim nepřináší, kromě dovednosti mluvit na veřejnosti srozumitelně a nahlas. Tato bezpochyby důležitá dovednost by měla být rozvíjena se zájmem a s pocitem, že to má významový přesah. Směrem dovnitř – k zušlechtění žáka, a směrem ven – ke sdělení něčeho důležitého jeho posluchačům. Má-li jít o skutečný přednes, je pamětní zvládnutí textu to poslední a nejméně důležité.

Začínáme pouhou interpretací krátkých vyprávění vhodných pro děti, které si žáci vyberou (z textů nabízených učitelem, nebo které sami vyhledali, znají) a připraví si je k vyprávění (nemusí být úplně z paměti, ale žák by měl při vyprávění kontaktovat publikum očima). Osvědčily se např. texty Shela Silversteina, Ilji Hurníka, Pavla Šruta, Aloise Mikulky atd. Při interpretaci sledujeme především pozitivně, co nás bavilo, co se podařilo, zda a kde jsme neztráceli pozornost, jestli živě jsme reagovali (smáli se vtipné pointě, bez dechu sledovali při napětí apod.) a pokoušíme se přijít na to, proč se to či ono (ne)dařilo a tím si žáci uvědomují, že vyprávění má nějakou pointu či proměnu (např. zkus ten konec říci tak, abychom to nečekali, aby i ty sám jsi byl překvapen), ke které musím dojít skrze napětí (např. zkus od 2. odstavce vyprávět pomaličku, pak zrychlovat – udělá to něco s posluchači?) apod. Děti si tak začínají uvědomovat, že vyprávění má nějakou stavbu a pro úspěšné vyprávění musíme dobře rozumět úvodu, abychom dokázali sledovat další, zdůraznit zápletku, abychom nepřehlédli konflikt, budovat napětí při zauzlování, vychutnat a odsadit krizi, udržet správný spád při rozuzlení, zaujmout vlastní postoj (nejen) k závěru,

odlišit přímou řeč atd. K tomu využívám i hodiny literární výchovy, kdy využijeme autory a jejich krátká vyprávění v kontextu probíraného učiva. Žáky hodnotím ne za úroveň interpretace, ale za snahu.

Nejdůležitější je pro žáka, předstupuje-li před posluchače, odpovědět si na otázky: „Proč sem jdu?“ (Abych řekl/a ostatním něco důležitého.) a „Co chci sdělit?“ (doplní si podtitul k textu, který začíná „aneb ...“ a vlastními slovy formulované téma.

Je-li tato zásadní podmínka splněna, mělo by danému žákovi záležet na tom, aby upoutal pozornost diváků, což mu umožní oční kontakt, správná dikce a výslovnost. Musí ho být vidět a slyšet. Tady ale naprostou většinu dětí může přepadnout tréma. Na ni není lepšího léku, než aby si znovu připomněl ono „Proč sem jdu?“ a „Co chci sdělit?“. Odvede pozornost od vlastní osoby na problém, který je třeba řešit. I v tomto případě však platí, že někdo se s ní vyrovnává hůř a někdo lépe. Pak bych doporučila předstupovat před posluchače častěji. *„Pokud se dostáváme do situací provokujících trému dost dlouho, zjistíme, že nic není takové, abychom se toho museli obávat. Ten, kdo se vyhýbá situacím, v nichž cítí trému nebo nervozitu, se může dostat do stavu, kdy je vnímá jako stále více a více děsivější. Pamatujme si, že nikdo od nás neočekává, že budeme perfektní ... Tréma by měla pomoci nabudit se k nejlepšímu možnému výkonu.“* (Mikuláščík 2010, s. 195)

Recitaci na základní škole rozvíjíme především na jednoduchých prozaických textech psaných dnešním jazykem, tak, jak děti hovoří. Až zkušenějším žákům můžeme nabídnout k přednesu poezii. Balancovat mezi rýmem a sdělením není jednoduchý úkol a nám jde především o to, aby žáci dokázali přirozeně a kultivovaně hovořit na veřejnosti a předat své stanovisko k uměleckému textu. Dovolím si citovat jeden podstatný očekávaný výstup v českém jazyce na 2. stupni: *„Žák si upevní schopnost užívat spisovný český jazyk v souladu s dosažením specifických komunikačních cílů“* (Hošnová aj. 2008, s. 176). Co jiného mu v tom pomůže, ne-li přiměřený kvalitní umělecký text?

Na řadě škol bohužel stále přetrvává zlovyk vybírat k recitaci básně klasiků – Erben, Neruda, Shakespeare atd., které by měl recitovat spíše nadaný učitel, nebo zprostředkovat je žákům v profesionálním podání. Tyto básně už svým jazykem nejsou dnešním dětem blízké, potýkají se se slovy, místo aby myslely na obsah. Co je ale vážnější: jsou to myšlenky dospělých mužů/žen k dospělým a začne-li k nám slovy klasiků promlouvat pubertální dítě, nemůžeme mu věřit. Nejzásadnější je ale sdělení – sebezkušenější dítě sotva pochopí, o čem mluví. Jak potom může k textu zaujmout své stanovisko a být nad věcí? Nemůžeme se snažit dítě „vpasovat“ do textu, naopak musíme najít vhodný text pro dítě. Ještě stále se tyto

nevhodné texty objevují na poetických setkáních a jiných recitačních přehlídkách a udivené učitelky se v lepších případech tážou, kde tedy hledat pro žáky vhodný text?

Nesmíme přehlédnout věkové zvláštnosti pubertální mládeže. Některé je zatím pro určitý typ literatury determinují. „*Pubescentova omezená životní zkušenost, jeho specifické prožívání času s orientací na přítomnost, zatím snížené historické vědomí, jeho hodnotový systém upřednostňující často generační módnost před klasickými hodnotami a jeho dosud malá zkušenost čtenářská, která je pro něho zdrojem zprostředkovaného poznání světa, věkem omezené vědomosti, to vše určuje, že budování imaginativní roviny komunikace, je pro pubescenta spojeno se zvýšenou fantazijní kreativitou recepce. V tomto smyslu jsou pubescentova představitost a fantazie poplatny zmíněným věkovým zvláštnostem.*“ (Lederbuchová 2010, s. 178 – 179) Jiné zvláštnosti ovšem představují živnou půdu, mezi jinými touha promluvit svým vrstevníkům, ale nejčastěji nám, dospělým, do duše, vyjádřit slovy někoho jiného (neboť jejich slova nebývají vždy správně formulována a tím i pochopena), co považujeme za důležité. Také zde najdou oporu a podporu pro své názory, protože spisovatel či básník jsou v obecném povědomí stále ještě osoby respektovanější a povolanější než žák školou povinný.

Text, který se danému žákovi bude dobře vyprávět, je úměrný jeho schopnostem (a ty na základní škole v průměru nejsou příliš rozvinuté, nepočítáme-li žáky dobře vedených literárně-dramatických oddělení základních uměleckých škol), ale hlavně je to text dostatečně zajímavý, který žák přijme za vlastní, kterým může promlouvat ke svým vrstevníkům i k dospělým, který mu umožní nadnést téma, které ho v tuto chvíli zrovna pálí.

O tom, že kvalita textu k recitaci hraje skutečně zásadní roli v práci s dětským recitátorem, svědčí i shrnutí postřehů z národní přehlídky Dětská scéna 2018: „*I když lze někdy pochopit výběr méně literárně kvalitního textu (např. si interpret vybíral sám a vidí v textu své aktuální téma a textu možná svým výkladem dost pomáhá), postoupivší evidentní brak na národní přehlídce lze vnímat tak trochu jako faul od pedagoga, který s recitátorem pracuje. ... Kvalita textu by sama vydala na obsáhlý článek. Snad jen podotkněme, že nejen děti, ale i učitelé, které přednes zajímá, zkrátka musejí stále číst, hledat a prověřovat i to, co je již prověřené. Například spokojit se s tím, že Daniela Fischerová je zaručenou literátkou, nestačí. Při interpretaci úryvků z její Pohoršovny se bohužel podbízivost textu odhaluje v plném světle a interpret je nucen volit adekvátní výrazové prostředky – z přednesu se potom stává spíše pokleslá zábavní show. Dětské recitátory se snadno dají okouzlit smíchem rodičovského publika — a to může být start špatným směrem. Třibení vkusu je cesta bezesporu náročnější, ale dětský přednes je k tomu vynikající platformou. Snad by teď tedy*

byla na místě výzva pedagogům, ať zbytečně nepromarňujeme svou šanci měnit svět.“ (Zelená-Sittová 2018, s. 17)

Takže i v případech, kdy učitelé znají kvalitní současnou literaturu pro děti, neplatí, že zde najdeme často texty vhodné k recitaci. Ve svém celku můžeme vlastně doporučit například sbírku písňových textů Shela Silversteina: Jen jestli si nevymejšlíš, leccos z tvorby Pavla Šruta, Aloise Mikulky, Miloše Macourka, Jiřího Koláře a tu a tam něco z tvorby dříve velice populárního Jiřího Žáčka. Nicméně jejich texty bývají na přehlídkách omílané stále dokola.

Proto je dobré se vrátit i k tvorbě méně populárních autorů, nejlépe krátkých prozaických útvarů. A zde nám poslouží mimo jiné právě literární tvorba Ilji Hurníka, jak intencionální, tak i mnohé z jeho tvorby neintencionální, především jeho Notýsky, kde dospívá *„k formě short story, krystalově vybroušené a k jazyku, za který ho kritika nazvala klenotníkem češtiny. Notýsek je knížka otevřená okamžitým nápadům a všem formám. Je tu povídka, vzpomínka, úvaha, satira, sci-fi, detektivka, pověst, legenda. Vladimír Neff“* (hurnik.cz, 2020)

Jeho črty, povídky, úvahy a pohádky nejsou složitě konstruované, nevyžadují zkušenosti pro přednes poezie, nabízí témata pro děti přitažlivá a především jsou naplněná laskavým pohledem na svět a plná pochopení pro lidské slabosti. Jako ideální je vnímám také proto, že svým jazykem nevybízí k výstřelkům, ale ke kultivovanému projevu, aniž by to ubíralo vtip a vnitřní náboj. Nenajdeme v nich takzvaná „prázdná místa“, kde hrozí, že žák ztratí pozornost publika, avšak spějí svižně k překvapivé pointě. Najdeme zde inspiraci pro práci s žáky 2. stupně základních škol, kde se prostá forma snoubí s náročnějším obsahem.

Pokusím se z Hurníkovy tvorby představit aspoň několik osvědčených textů vhodných pro dětskou recitaci.

7. 3. 2. Vhodné příklady textů pro dětskou recitaci z díla Ilji Hurníka

O podtitulech přidaných autorkou této práce

U titulů uvádím ve svém podtitulu „aneb ...“ možná témata, která jsem v jednotlivých povídkách našla - pro pedagogy, když hledají téma, které jejich žák právě řeší. Eva Machková (Machková 2007, s. 37) při práci s recitátorem doporučuje pomoci dítěti samostatně si svůj

postoj v textu objevit a vlastními slovy podobným podtitulem formulovat, aby si jím při recitaci stále připomínalo, oč mu v povídce jde, co svým přednesem chce sdělit.

Tento podtitul nesmíme v žádném případě žákům přednést, ani se snažit ho k jakémukoli námi formulovanému konkrétnímu podtitulu dovést. Pak už žáka stavíme na úroveň loutky, a neakceptujeme ho jako samostatně uvažujícího jedince, který objevil a chce nám sdělit svou vlastní myšlenku – i když slovy autora.

Pro 1. stupeň:

Placky a pracky, aneb co může způsobit ráčkování

(Hurník. *Sláva, jsi umělec!* 1986, s. 31)

Vtipná pohádka o chlapci, který ráčkoval a o tom, jak svým konečně vysloveným „r“ málem ztratil svého psíka.

Básník, aneb pozor na tvořivost pro zisk

(Hurník. *Sláva, jsi umělec!* 1986, s. 31)

Malý příběh vynalézavého chlapce, jak se pokusil za odměnu básnit svému dědečkovi.

Pro 2. stupeň:

Datel a bubeníček aneb útěk k harmonii (s přírodou)

(Hurník 1973. *Jak se hraje na dveře*, s. 11-12)

Pohádka pro všechny žáky, na něž nelibě doléhá tlak a chaos světa, v němž žijí a nevidí možnost uniknout. Obsahuje také apel na mír a harmonii v životě každého z nás, abychom mohli plnit své poslání.

Komíníček a meluzína aneb sdílení násobí radost a tlumí žal / není dobré být sám

(Hurník 1973. *Jak se hraje na dveře*, s. 54-55)

Pohádka o tom, jak potřebné je sdílení smutku i radosti. Jak se dá radost a smutek vyzpívat.

O Gustovi s helikómem na krku aneb o předurčení

(Hurník 1973. *Jak se hraje na dveře*, s. 7-9)

Pohádka o tom, že k umění nepotřebujeme žádné zvláštní podmínky. Stačí, aby se k nástroji přiblížil obyčejný zedník. A co se může stát, když si s uměním zahráváme, jak nám v jediném okamžiku změni celý život.

Jak Milánek cinkal aneb když dospělí „kultivují“ dítě.

(Hurník 1973. *Jak se hraje na dveře*, s. 56-57)

Pohádka o chlapci, jehož zájem o krásu zvuku násilným rozvíjením nadlouho zanikl. Může být tématem umělecky nadaných dětí, které cítí, že dril v nich ubíjí prvotní okouzlení a kreativitu. Ale je to pohádka, takže dobře skončí.

Zvon aneb jak záliba v kráse zušlechťuje / aneb Bůh nebo zvuk? / aneb loupit či zvonit? / aneb co způsobí doklad lidské kultury

(Hurník 1985. *Trubači z Jericha*, 33-34)

Vtipná short story o tom, jak uloupený zvon zcivilizoval Vikingy. Vikingové uloupili zvon. Králi Haroldovi se tak zalíbilo zvonění, že nedbal na další loupeže a přijal raději křesťanskou víru pro celý svůj národ.

Píseň z jižních Čech aneb jak se stát básníkem

(Hurník 1985. *Trubači z Jericha*, 68-70)

Starý kantor se snaží naučit poetickému vidění světa racionálního mladíka toužícího složit své milé písničku. Kontrast lyriky a stručného subjektivního popisu vyvolává úsměv, ale je nám i malou školou vzniku lidové poezie. Provokativní postup kantora si jistě rádi vyzkoušíte.

Soutěž aneb originalita za každou cenu

(Hurník 1985. *Trubači z Jericha*, 129)

O co jde v uměleckých soutěžích? Kdo, nebo ještě lépe: co by uspělo v honbě za originalitou a technickou dokonalostí? Kdo, nebo ještě lépe: co má výbušný temperament, vynikající techniku a zanechá v sále „atmosféru přímo omamnou“? Dítě rozhodně ne. Vtipná črta o nesmyslnosti uměleckého soutěžení ubíjejícího kreativitu, namísto inspirativních uměleckých setkání či přehlídek.

Konkurs na místo klarinetisty aneb „myslet to dobře“ neznamená vždy dobře myslet

(Hurník 1985. *Trubači z Jericha*, 127-128)

Příběh pro nejstarší ročníky o dobrých úmyslech, které se míjejí, a také trochu o mužském a ženském způsobu uvažování.

Proměna aneb kterak zduchovnět/ aneb když se nás někdo snaží naučit rozumět umění
(Hurník 2019. *Vrbová píšťalka*, s. 66)

Kratičká anekdota – bajka vhodná k přednesu pro žáky, kteří vzdorují všem pokusům o umělecké zušlechtění.

Fialový notýsek:

O spravedlivém panu soudci aneb v čem všem lze spatřit porušení zákonů / aneb svázání v zákonech

(Hurník 2005. *Zelený notýsek*, s.72-74)

Úsměvná minipovídka o soudci deformovaném svým povoláním a o dětech, které stálé omezování nezlomí, ale naopak vede k čím dál, tím větší kreativitě.

Zelený notýsek

Schodiště aneb pro dobrotu na žebrotu

(Hurník 1969. *Proč pláče Metuzalém*, s. 74-77)

Povídka pro skupinovou třídní recitaci či dramatizaci. Zabývá se společenským jevem, kterým hodně dětí v pubertě trpí – křivdou, nespravedlností a odsouzením bez jakéhokoli důkazu – za domněnku. Je zvláště vhodná pro ukřivděné pubescenty, kteří za svoji nejlepší snahu (obvykle příznačně neobratnou) sklidili trest a tu nespravedlnost si v sobě stále nosí. Patří k Hurníkovým neintencionálním povídkám tentokrát ryze ze světa dospělých. Pojednává však o konkrétní situaci, kterou zpravidla starší děti už někde zažili, ačkoli obvykle nejsou těmi, kdo ji řeší. Použijeme-li ji pro kolektivní přednes, musíme však zabránit žákům sklouznout k prožitému rozehrávání rolí dospělých (Machková 2007, s. 47). Zde je na místě nadhled a stylizace – k té je doporučuji dovést kolektivním ztvárněním rolí (např. docenta Khuna sehraje skupinka myslitelsky se projevujících chlapců, inženýra Trlu – skupinka impulsivně jednajících, a profesora Buka – skupinka spíše submisivních, dobromyslných žáčků. Při skupinovém ztvárnění totiž těžko mohou hrát roli psychologicky, ale jako součást skupiny mohou lépe a bez zábran danou osobnost s nadhledem ironizovat či karikovat. Dámské role pak mohou podobně ztvárnit skupiny děvčat. Pozor, při veškerých vyprávěcích pasážích však mluví za sebe. Právě kontrast mezi polohou „Předvádíme ‚velice chytrého‘ a důstojného vzdělance XY“ a „Tohle vám říkám já, -náciletý Ondra, abyste věděli, co si o tom myslím“ přispívá k jevištnímu zdůraznění myšlenky autora a opodstatnění, proč ji sdělujeme právě my, -náciletí žáci. Berou pak totiž za svůj rebelantský postoj autora, ústřední vnitřní dialog docenta Kühna mohou předvést jednotlivě všichni chlapci ze skupiny

mezi sebou. Rebelská poloha teenagerů vůči zkonstatěnému jednání dospělých zde zesiluje rebelství autora ke snobskému prostředí.

Brian Way píše, že u práce na rozvoji osobnosti tohoto druhu je důležité nespěchat, neboť „*citlivost k druhým a objevování životního prostředí je trvalým a také cenným místem, z něhož lze začít. Navíc se ... týká potenciálu trvalého rozvoje. Je tu možné přirovnání s růstem stromu. Jestliže se ho pokoušíme pozorovat den po dni nebo týden po týdnu, vidíme málo konkrétních změn. Po třech měsících může být změna růstu zcela zřetelná.*“ (Way 1996, s. 13-14) Musíme tedy postupovat citlivě s ohledem na potřeby našich žáků. Nenaléhat, nepodsouvat jim naše výklady, nedomáhat se okamžitých výsledků. „*Tradiční psychologické třídění psychických funkcí je zde obohaceno o kritéria užšího, uzavřenějšího vnímání světa na jedné straně a rozšiřování pohledů na svět a na člověka o širší prostředí na straně druhé.*“ (Way 1996, s. 13-14)

Tuto povídku bohatě využijeme také ve slohu a komunikační výchově v částech 7. 2. 1. 2. až po 7. 2. 3. této práce.

Zelený notýsek

Sochaři aneb potrefená husa se vždycky ozve.

(Hurník 2005. *Zelený notýsek*, s. 69-71)

Malý příběh o vztahovačnosti a různých postojích učitelů k dětské hře. Co všechno vidí dospělí na úplně obyčejném sněhulákovi? Jaký postoj zaujímají k dětem, které si prostě hrají? Co jsou schopní způsobit dětem stavějícím sněhuláka „výchovní pracovníci“, když v něm hledají záměr, obviňují hrající si kluky ze špatných či naivních úmyslů, které v dětské hře původně vůbec nebyly, ale děti takto napadené musí pak jejich postoje řešit? To vše nám nabízí k úvaze povídka vyprávěná očima dvou kluků, neintencionální short story ze Zeleného notýsku Ilji Hurníka. Zde si dovolím pro svou argumentaci výjimečně ocitovat celou povídku. Posuďte sami, můžeme-li slyšet tak hluboká témata z úst dítěte a hlavně může-li dítě v tom nalézt svoje téma.

Sochaři (Hurník 2005. *Zelený notýsek*, s. 69-71)

Napadla spousta sněhu. Byl trochu namoklý, ale to je dobře. Právě z takového se nejlíp staví sněhuláci.

Bohouš a Milouš vylítli ze školy a křičeli: „Jdeme stavět!“

Před školou nahnul vítr velkou závěj. „Postavíme ho tady, aby ho bylo odevšad vidět. Bude vypadat jako socha na soklu.“

Ještěže jsem nesnědl ke svačině tu mrkev,“ řekl Milouš, „bude se hodit.“

Za chvíli stál sněhulák i s červeným nosem. Když ještě dostal na hlavu starý kastrol, Bohouš přivřel oči a řekl: „Ty, mně někoho připomíná.“

„Hm, mně taky,“ řekl Milouš, „ale nevím koho.“

„Já také ne. Ale někoho určitě.“

„Výborně hoši,“ ozvalo se za nimi. Pan učitel Mrázek se usmíval: „Tak legračního sněhuláka jsem ještě neviděl.“ Ale pak se přestal usmívat a řekl přísně: „Poslyšte, nemá to být paní učitelka Stýblová?“

„Co? Kdo?“ breptali chlapci.

„Nezapírejte, už ten klobouk. Takový nosí jenom ona. Takhle se vysmívat staré paní, to je nezbednost! Mimochodem zítra zkouším.“ A šel.

Z toho kouká pětka,“ řekl Milouš.

„Raději ten klobouk sundám.“ A tu vidí, jak přichází paní učitelka Stýblová. „To jste stavěli vy dva? To je pěkné uličnictví. Dokonce jste udělali panu učiteli Mrázkovi hlavu ještě víc holou, než má. Takhle si střílet z jeho pleše! Copak za to může? No počkejte, zítra zkouším.“ A šla.

„Další pětka,“ řekl Milouš truchlivě.

A to už se blížila paní učitelka Pařátá. Zastavila se, popadla se za hrud' jako by lapala po dechu: „No ne, no tohle!“

„Ale to není pan učitel Mrázek, ani paní učitelka Stýblová,“ volali nešťastně Bohouš a Milouš jeden přes druhého. „To vidím,“ řekla, to mám být já, že, ale proč jste mi dali místo nosu mrkev? To je drzost! No počkejte!“

Bohouš řekl: „Hele, uděláme z něho pana školníka. Možná, že se bude také zlobit, ale to nám může být jedno. Ten nás zkoušet nebude.“

„Musíme mu přidělat fousy.“

„A tadyhle mu postavíme lahev od piva.“

„Správně. On se jmenuje Sušinka, že?“

„Jo, Břetislav.“

„Pro jistotu tu napíšem BS.“

„Hotovo. A jdem se domů učit. Třeba dostaneme jen čtyřky.“

Druhý den, sotva zazvonilo, vstoupil do třídy sám pan ředitel. Bohouš a Milouš se lekli, ale pan ředitel řekl: „Milí žáci, mám velikou radost! Zde Bohoušek a Miloušek nám

postavili před školou pomník. Ano, pomník – Bedřicha Smetany. Je ho docela pěkně poznat. Nám se teď moc hodí, protože příští týden půjdeme do divadla na Prodanou nevěstu. Jen bych chtěl vědět, hoši, proč jste tam postavili tu láhev.“

A Bohouš řekl: „My jsme si vzpomněli, že se narodil v pivovare, tak nás to alespoň učili.“

„V Litoměřících,“ řekl Milouš.

„V Litomyšli,“ usmál se pan ředitel, „to nic. Ale že v pivovare, to je správné. Vida, jak jste to pěkně naznačili. Výborně chlapci, jen tak dál.“

7. 4. Pracovní list pro práci s žáky na literární výchově

Ilja Hurník:

Jak se hraje na dveře a jiné muzikantské pohádky

Co vám název napovídá? Jak mohou dveře hrát? Jaké zvuky mohou vydávat? – *Vrzat, klapat.* (Nejlépe demonstrovat na dveřích, máme-li ve škole vhodný exemplář.)

Když za ně někdo umí vzít, dokážou vyluzovat zvuky: „Ééé, fííúúú krr pú krr, krr, krr ...“, ale víc vám prozrazovat nebudu.

Přečteme si z téhle knížky jinou pohádku, jmenuje se:

Datel a bubeníček (aneb o podobnosti)

Proč zrovna datel a bubeníček? Mají něco společného? – *Ťukání, bubnování, hluk.*

Pohádku přečte učitel.

V lese žil datel, měl černý kabát a červenou čepičku, bubnoval zobákem do stromů a vytahoval z nich brouky.

Jednou se zahleděl až na kraj lesa a tu spatřil, jak po cestě maširuje regiment vojáků, v čele kaprál, vzadu bubeníček s bubínkem.

„Tam vzadu, to je asi datel,“ řekl si ptáček, „má černý kabát, červenou čepičku a bubnuje.“

Když bubeníček na chvílku přestal, snesl se datel k němu a zeptal se: „Tak co, máš nějaké brouky?“

„Mám, ptáčku,“ řekl bubeníček, „já mám brouky v hlavě.“

„V hlavě brouky?“ divil se datel.

„Mne už totiž netěší chodit s vojáky. Vojáci nadělají moc rámusu.“

„To my datlové taky.“

„Ba ne, datlové bubnují a bubnování není rámus, to je muzika.“

„Tak pojd' se mnou bubnovat do lesa.“

„Tak dobře,“ řekl bubeníček, opatrně se ohlédl, a když se nikdo nedíval, hups, už byl v křoví.

Kroky vojáků dozněly, rozhostilo se ticho, jahody voněly a bubeníček šťastně vydechl.

„Ukaž, ted' ti vyženu brouky z hlavy,“ řekl ptáček, ale bubeníček se smál: „Už netřeba, já už je tam nemám. Ted' má brouky v hlavě pan kaprál. On ted' špekuluje, kam mu utekl bubeník.“

„Škoda těch brouků. Ale nevadí, vykloveme si jiné, pojd'.“

„Já raději jahody,“ řekl bubeníček, lehl si do trávy a uždiboval jahůdky kolem. „Tak, a ted' bych si trošinku zabubnoval.“

„Tatatatatam,“ ozval se bubínek. „Tatatatatam,“ odpovídal ptáček. Tampada dadada dam, znělo z trávy, tampada dadada dam, vracelo se se stromu. A nebyl to rámus, byla to muzika.

Co to? Bubeníček ztichl a přikrčil se za keřem. Slyší, jak od silnice se sem blíží dupavé kroky. Vojáci!

„Tamhle bude,“ křičí jeden, „slyšel jsem ho bubnovat!“

„Hlupáku,“ zlobí se kaprál, „to byl datel! Kupředu!“

Vojáci přešli a bylo zase ticho.

„Tak přeci je to datel, i když zobe jahody,“ uvažoval datel na stromě a zas se dal do bubnování.

Až půjdete lesem a uslyšíte ho, ztišíte se. On by to mohl být také ten zběhlý bubeníček. Zbytečně byste mu nasazovali brouky do hlavy, že si pro něho jdou vojáci. Vojnu on nemá rád, tam se moc rámusí.

A kde je moc rámusu, tam je málo muziky.

Co ještě mají datel a bubeníček z naší pohádky společného?

Černý kabát, červenou čepičku, bubnování, muziku, brouky.

Co vás pobavilo? *Brouci v hlavě.*

Co znamená toto slovní spojení? *Chmurné myšlenky.*

Co mají společného chmurné myšlenky a brouci (v hlavě)?

Vrtají, lezou, převalují se, jsou otravní, nedají člověku pokoj.

Jak rčení „mám brouky v hlavě“ rozuměl datel? *Bral to doslova a chtěl mu je vyklovat.*

Právě v tom, že jeden něco myslí v přeneseném významu a druhý to chápe doslova, je vtip této pohádky.

Proč bubnuje (třuká) v lese datel? *Hledá hmyz, brouky.* Proč bubeníček? *Pro radost z muziky.*

Co znamená slovo „zběh“ nebo „zběhlý bubeníček“? *Ten, kdo uteče od vojska.*

Má slovo zběhlý ještě jiný význam? Vyhledejte ve slovníku. *Dovedný, jistý, obeznámený.*

Když bubeníček zběhl, co dělali datel a bubeníček společně?

Bubnovali. Chvilí ten, pak to opakuje druhý, a tak si to předávali.

Co je vyrušilo? *Rámus, dupání, pokřikování.*

Jaký je rozdíl mezi rámusem a muzikou?

Muzika je pravidelná, má řád, jeden poslouchá druhého a navazuje na něj, předávají si zvuky.

Rámus nemá řád, jeden neposlouchá druhého. Je v tom chaos, zmatek.

Hra na naslouchání:

Rozhlédněte se kolem sebe, čím by se dal vyluzovat zvuk? Pokud možno zkuste najít originální nástroj. A teď to zkusme jako datel a bubeníček – vezmeme to od první lavice od okna ke dveřím a další lavice. Poslouchejte se, opakujte slyšený motiv jiným zvukem odpovídejte si, případně navazujte novým rytmem.

Napište klíčová slova k této pohádce: *Datel, bubeníček, bubnování, brouci, muzika, rámus.*

Co nového jste se v této pohádce dozvěděli?

Závěr

„Aj, Ilja Hurník neblábolí a ví, co mluví, a proč mluví tak, jak mluví. Prisma muziky, jímž s hurníkovským úsměvem obhlíží tento svět, dodává jeho vidu zcela nového, nevšedního, jitrně svěžího kouzla a tím i básnické hodnoty. Neboť jest básníkem ten, kdo dovede interpretovat dění tohoto světa, byť šlo třeba o pouhé chrápání nebo jekot klaksonu, v jiném osvětlení a z jiného úhlu, než jak nám je staví před oči únava a nuda každodennosti.

Vladimír Neff“ (hurnik.cz, 2020)

„Nemohu ukončit svůj krátký vhled do Hurníkova díla literárního jinak než tázáním, proč mám jeho tvorbu obdivně rád, stavím ji vysoko a považuji za unikátní. Ve světě rozkymácených hodnot patří k řídoucím počtu tvůrců, kteří ukazují směrovku, aniž ideologizují, či prikazují, či mentorují. Celou osobností a auroou vycházející z díla nabízí harmonii. Ne hladkou, sladkou, útěšlivou, ale tu, která je darem pozitivní energie. Ukazuje život jako hodnotu k trvalému luštění a neexistující bez zápasu. V postmoderní situaci, kdy těžko hledáme radost být „odměnění trochou životního smyslu“ /Liotard/, je Hurníkovo dílo pevným opakem rozvratu, systému paranoidních stavů rozumu, atomizace výpovědi. Odtud jeho postoj k světu. Je srozumitelný, účastný, vystříhá se tvrdých soudů, snaží se pochopit až za mez, kterou na své bližní běžně aplikujeme. Nepoužívá drastických tónů a celý jeho svět je noblesní a vlastně léčivý vzácným spojením humoru a laskavosti. Při jeho četbě mám vždycky radost s apolínského ducha, který nás učí harmonii, aniž zjednodušuje, myslí břitce a elegantně, má smysl pro chuť jazyka, má šarm a moudrost apokryfního myšlení.

Saint-Exupery, Chesterton, Ota Pavel, Saroyan... to je silná a půvabná společnost, do níž mi zapadá dílo Ilji Hurníka. Dílo, které je mi průvodcem pro řadu věcí lidských, osobitě vědoucím humorem a troufám si soudit, že čtenářsky nezapomenutelné.“ (Horanský 1995, s. 98)

Ilja Hurník 7. září 2013 v Praze fyzicky zemřel, ale duchovní odkaz žije dál. Ať už v potomcích dlouho se vyvíjející Hurníkovsko-Bártovské větve ve Slezsku (Skladatel Jan Bárta a spousta tamních kantorů duší i tělem), nebo větve Bártovsko-Mickovské (vynikající houslistka a pedagožka Magdaléna Micková, kráčejí ve šlépějích svého otce (rovněž houslisty a pedagoga Josefa Micky, jejichž Škola hry na housle dodnes platí za nejlepší) a Ebenovsko-Hurníkovské (herec a zpěvák Marek Eben, prof. PhDr. David Eben, Ph.D., sbormistr Scholy Gregoriana Pragensis zaměřené na gregoriánský chorál, Kryštof

Eben, hudebník a vědec v oboru meteorologie, hudební skupina všech tří bratří Ebenů, navracející nám úsměv při našich dnešních strastech.

Byla jeho dílem okouzlena už jako malá školačka – s jeho písněmi a instrumentacemi ve zpěvnících na ZŠ (například zpěvník pro 9. ročník základní devítileté školy: Hurník, Ilja; Matzner, Antonín; Berkovec, Jiří; Houra, Miroslav; Střelák, Miroslav *Světlem hudby* / Praha, SPN 1971), jimiž nás do světa hudby už od 3. třídy s energií sobě vlastní uváděl tehdy jeho spolupracovník a spoluautor zpěvníků, učitel PhDr. Miroslav Střelák (dnes učí moje děti na konzervatoři), posléze jeho pohádkami a povídkami, které mne provázejí celým životem, poté i jeho skladbami, které hrály všechny mé čtyři děti v Hudební škole hlavního města Prahy pod mistrovským vedením profesorky Magdalény Mickové. Také ona hudebně i lidsky souzní s okouzlením krásným zvukem, jež prostupuje celou Hurníkovu tvorbu a byla jim skvělým pedagogem, průvodcem i rádcem v jejich hudebních začátcích. Jeho laskavý humor poznávám v charismatu Marka Ebena, v jeho rozhovorech Na plovárně, kde otázkami své hosty představuje v tom nejprínosnějším a co nejcelistvějším nasvícení (na rozdíl třeba od Jana Krause a dalších, kteří využívají toho, že těžší z odhalování a prezentace jejich slabých stránek), i ve veškerém jeho hereckém působení, v hudební poezii kapely Bratří Ebenů, jejichž písně vtipně a se stejným pochopením pro lidské slabosti glosují dnešní svět.

Jeho duchovní odkaz žije dál i ve všech jeho žácích, troufám si říct také ve všech, kteří měli tu čest se s kterýmkoli jeho dílem setkat. S Iljou Hurníkem jsem se osobně setkala až v posledním roce jeho života, kdy moje dcera zdramatizovala pro loutky jeho povídku Schodiště a posléze pod mým vedením se svým souborem na ZUŠ realizovala. Byl velmi vstřícný v otázce autorských práv a na premiéru se velice těšil, ačkoli se jí už nedočkal.

Sama bych chtěla po světě šířit stejnou vstřícnost a laskavost, být pedagogem vtipným, ale nikdy nikoho neurážejícím, jako on být plná pochopení pro slabosti svých žáků. Celý život se o to snažím a doufám, že snad nějaký střípek v mozaice všech, které nějak ovlivnil, přibude.

Doporučuji na základě všeho výše uvedeného literární dílo Ilji Hurníka využívat při výuce českého jazyka na základních školách především pro stručnost, srozumitelnost a etiku v tvorbě i v užívání českého jazyka.

Zdroje

Primární literatura:

HURNÍK, Ilja. *Cesta s motýlkem*. Vyd. 2. Praha: Editio Supraphon 1989. 164 s. ISBN 80-7058-168-9 (Vyd. 1. Praha: Supraphon 1970. ISBN 02-041-89)

HURNÍK, Ilja. *Dětství ve Slezsku*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel 1979. 273 s. ISBN 22-056-79

HURNÍK, Ilja. *Fialový notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2008. 136 s. ISBN 978-80-7304-097-0

HURNÍK, Ilja. *Infračervený notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2009. 148 s. ISBN 978-80-7304-114-4

HURNÍK, Ilja. *Jak se hraje na dveře*. Vyd. 1. Praha: Albatros 1974. 94 s. ISBN 13-861-73

HURNÍK, Ilja. *Kapitolské husy*. Vyd. 1. Praha: Melantrich 1969. 168s. ISBN 32-012-69

HURNÍK, Ilja. *Kterak psáti a řečniti*. Vyd. 1. Nový Hrádek: Typografická dílna 1997. 189 s. ISBN 80-902277-0-8

HURNÍK, Ilja. *Listky vavřínové*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel 1987. 164 s. ISBN 22-034-87

HURNÍK, Ilja. *Modrý notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2006. 128 s. ISBN 80-7304-068-9

HURNÍK, Ilja. *Muzikální Sherlock*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství XYZ 2017. 214 s. ISBN 978-80-7505-595-8 (Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel 1971. 152 s.)

HURNÍK, Ilja. *Okrový notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2013. 136 s. ISBN: 978-80-7304-162-5

HURNÍK, Ilja. *Oranžový notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2012. 144 s. ISBN 978-80-7304-151-9

HURNÍK, Ilja. *Proč pláče Metuzalém*. Vyd. 1. Brno: Nadace Universitas Masarykiana 1996. 183 s. 80-901604-7-6

HURNÍK, Ilja. *Růžový notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2007. 160 s. ISBN 978-80-7304-081-9

HURNÍK, Ilja. *Sláva, jsi umělec*. Vyd. 1. Praha: Panton 1986. 64 s. ISBN 35-038-86

HURNÍK, Ilja. *Sivý notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2011. 152 s. ISBN 978-80-7304-142-

HURNÍK, Ilja. *Trubači z Jericha*. Vyd. 4. Praha: Melantrich 1985. 159 s. ISBN 32-025-85
(Vyd. 1. Praha: Melantrich 1965)

HURNÍK, Ilja. *Tyrkysový notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2010. 136 s. ISBN 978-80-7304-130-4

HURNÍK, Ilja. *Vrbová pišťalka*. Vyd. 1. Štítý: Nakladatelství Pavel Ševčík – Veduta 2019. 204 s. ISBN: 978-80-86438-79-5

HURNÍK, Ilja. *Závěrečná zpráva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum 2000. 432 s. ISBN 80-246-0126-5

HURNÍK, Ilja. *Zelený notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2005. 144 s. ISBN 80-7304-059-X

HURNÍK, Ilja. *Zlatý notýsek*. Vyd. 1. Praha: Akropolis 2014. 144 s. ISBN 978-80-7304-179-3

Sekundární literatura:

Bible 12. vyd. (3. opravené vyd.) Praha: Česká biblická společnost 2006. 350 s. ISBN 80-85810-42-5

BARTOŇ, Hanuš 1995. Učitel kompozice. In MALINA, Jaroslav, ed. *Ilja Hurník*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana. s. 123-128. ISBN 80-85834-03-0.

BUDÍNSKÁ, Hana. *Hry pro šest smyslů: Kartotéka pro loutkáře i neloutkáře, kteří si umějí hrát s dětmi*. 11. vyd., Praha: NIPOS, 2020, 109 s., volné listy, katalogové číslo: K-1123

GEJGUŠOVÁ, Ivana. *Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole*. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009. 117 s. ISBN 978-80-7368-729-8.

HORANSKÝ, Miloš. 1995. Vavřínový listek pro Ilju Hurníka. In MALINA, Jaroslav, ed. *Ilja Hurník*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana. s. 97-98. ISBN 80-85834-03-0.

HOŠNOVÁ, Eva, Bozděchová Ivana, Mareš, Petr, Svobodová Ivana: *Český jazyk 7 pro základní školy*, Vyd. 1. Praha SPN 2008. 176 s. ISBN 978-80-7235-391-0

KOŽÍK, František. 1995. Spisovatel Ilja Hurník. In MALINA, Jaroslav, ed. *Ilja Hurník*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana. s. 78-96. ISBN 80-85834-03-0.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro a MAREŠ, Jiří. *Komunikace ve škole*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 210 s. ISBN 80-210-1070-3.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Literatura ve škole: četba žáka a didaktická interpretace uměleckého textu v literární výchově na 2. stupni základní školy a v odpovídajících ročnících víceletého gymnázia*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. 265 s. ISBN 978-80-7043-891-6.

MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 11. upravené vydání Praha: Sdružení pro tvořivou dramatiku. 2007. 156s. ISBN 978-80-901660-9-0.

MACHKOVÁ, Eva. *Mezi skutečností a snem: Kapitoly z poetiky pohádkové hry*. Vyd. 3. Praha: KANT. 2013. 224s. ISBN: 978-80-7437-101-1

MALINA, Jaroslav, ed. *Ilja Hurník*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1995. 207 s. Osobnosti / Nadace Universitas Masarykiana; sv. 6. ISBN 80-85834-03-0.

MARUŠÁK, Radek. *Literatura v akci: Metody dramatické výchovy při práci s uměleckou literaturou*. Vyd. 1. Praha: AMU, Divadelní fakulta, katedra výchovné dramatiky, 2010. 196 s. ISBN 978-80-7331-172-8.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2010. 326 s. ISBN 978-80-247-2339-6 (Vyd. 1. Praha: Grada, 2003)

MLEJNEK, Karel. 1995. „Jsem skladatel“. In MALINA, Jaroslav, ed. *Ilja Hurník*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana. s. 36-58. ISBN 80-85834-03-0.

MOCNÁ, Dagmar. 2004. Povídka. In: MOCNÁ, Dagmar aj.. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha: Paseka. s. 515-517 ISBN 978-80-7185-669-6.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef aj. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. 704 s. ISBN 978-80-7185-669-6.

NĚMCOVÁ, Jitka. 1995. Život. In MALINA, Jaroslav, ed. *Ilja Hurník*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana. s. 9-34. ISBN 80-85834-03-0.

POSTMAN, Neil. *Ubavit se k smrti*, Vyd. 2. Praha: Mladá Fronta 2010, ISBN 978-80-204-2206-4

SLÁVIKOVÁ, Zuzana. Slovo a hudba v diele Ilju Hurníka. *Slovo o slove: zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Ročník 15*. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity, 2009. 389 s. ISBN 978-80-8068-972-8.

ŠEBESTA, Karel. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1999. 157 s. ISBN 80-7184-711-9

ŠTEMBERGOVÁ-KRATOCHVÍLOVÁ, Šárka: *Metodika mluvní výchovy dětí*. Vyd. 1. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii 1994. ISBN: 80-901660-1-6

ŠUBRTOVÁ, Milena et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. II., Čeští spisovatelé*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 465 s. ISBN 978-80-7277-506-4.

VALA, Jaroslav. *Didaktika literární výchovy: vybrané kapitoly pro učitele základní školy* [CD-ROM] Vyd. 1. . Olomouc: Hanex, 2017. ISBN 978-80-7409-086-8.

VALENTA, Josef. *Učíme (se) komunikovat: metodika komunikace v rámci osobnostní a sociální výchovy*. 2., (dopl.) vyd. Kladno: AISIS, 2010. 215 s. Dokážu to? ISBN 978-80-904071-5-2.

WAY, Brian. *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Vyd. 1. Překlad Eva Machková. Praha: ISV nakladatelství, 1996. 220s. Přeloženo z *Development Through Drama* (1967). ISBN 80-85866-16-1.

ZELENÁ-SITTOVÁ, Gabriela. *Dětská scéna přednesová*, Tvořivá dramaturgii 2/2018, časopis o dramatické výchově, literatuře a divadle pro děti a mládež ročník XXIX (Divadelní výchova, roč. XLI) Zář 2018 Vydává NIPOS — pracoviště ARTAMA ve spolupráci se STD a KVD DAMU, s. 17. ISSN 1211-8001 Registrační značka MK ČR E 6628

ZÍTKOVÁ, Jitka 2012. Ilja Hurník. In ŠUBRTOVÁ, Milena et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež II.*, Čeští spisovatelé. 1. vyd. Praha: Libri, s. 182-183. ISBN 978-80-7277-506-4.

Elektronické zdroje:

hurnik.cz [online]. Copyright ©2021 eStránky. cz Poslední změna 6. 2. 2020 [cit. 7.12.21].

Dostupné z: <https://www.hurnik.cz/clanky/ilja-hurnik-1922-2013/ilja-hurnik---slovesne-dilo.html>